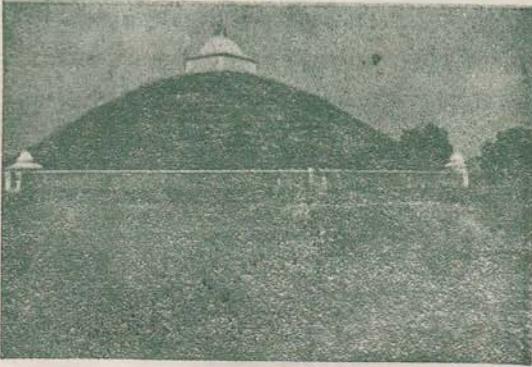

नमो तस्मै भगवतो अरहतो सम्मा सम्बुद्धस्स

आनन्द भूमि

THE ANANDABHOOMI
(BUDDHIST MONTHLY)

(उपत्यकाका चार अशोक स्तूपमध्येको एउटा)

गुंपुह्री

वार्षिक ग्राहक शुल्क ३०।
आजीवन शुल्क ३००।
एक प्रतिको ३।

बुद्धसम्बत् २५३१

नेपालसम्बत् १९०७

वर्ष १५

श्रावण पूर्णिमा

गुंला थ्व

अंक ४

विक्रमसम्बत् २०४४

1987 A. D.

Vol. 15

श्रावण

August

No. 4

“आनन्दभूमि” को नियम

- (१) “आनन्दभूमि” आनन्दकुटी विहारगुठीद्वारा प्रकाशित हुने नेपालको पहिलो बुद्धधर्म सम्बन्धी मासिक पत्रिका हो । यो प्रत्येक पूर्णिमाको दिनसम्ममा निस्कनेछ । यसको आजीवन ग्राहकशुल्क ३००१- र वार्षिक ग्राहकशुल्क रु. ३०१- मात्र छ । जुनसुकै महीनामा पनि ग्राहक बन्न सकिन्छ । एक प्रतिको रु. ३१- मात्र ।
- (२) यो आनन्दकुटी विहारगुठीको मुखपत्र हो । यसमा बुद्धधर्मसँग सम्बन्धित विषय छापिनेछ ।
- (३) लेखकद्वारा प्रकट भएका कुनैपनि विचारमा लेखकको उत्तरदायित्व लेखकमै हुनेछ, सम्पादकमण्डल हुनेछैन ।
- (४) लेखकले नेपाली, नेपालभाषा र अंग्रेजीमध्ये कुनैपनि भाषामा लेख पठाउन सकिन्छ र पठाइएका लेख फिर्ता पठाउने व्यवस्था गर्न नसकिने भएको ले प्रतिलिपि आफूसँग राखी पठाउनु वाञ्छनीय छ ।
- (५) लेख पठाउँदा पूरा साइजको कागजमा एकापट्टि मात्र लेखेर पठाउनुपर्नेछ ।
- (६) ग्राहकशुल्क, विज्ञापन तथा प्रबन्ध सम्बन्धी पत्र व्यवस्थापकको नाउँमा आनन्दभूमि कार्यालयमा पठाउनुपर्छ । पत्रव्यवहार गर्दा आफ्नो ग्राहक संख्या तथा नाम ठेगाना रात्ररी लेखिएको हुनु जरुरी छ । ठेगाना हेरफेर हुने भएमा एक महीना अगाडि व्यवस्थापकलाई सूचना दिनुपर्दछ । पत्रिका समयमा नपुगे लिखित सूचना दिने गर्नुपर्दछ ।
- (७) कुनैपनि लेख प्रकाशित गर्ने वा नगर्ने अधिकार सम्पादकमै रहनेछ ।

विषय-सूची

बुद्धवचन	१	मूर्खत र संगत मयायेगु नं मंगलया..	१६
विम्बिसारको पुत्रप्रेम	२	बौद्धधर्म हे खें थोइ	२१
बुद्धवाद	५	सम्पादकयात पौ	२३
गोत्र के हो	७	आचरण वदातुकेला माःगु छुं खें	२४
विपश्यना के हो र कित ?	६	प्रश्नोत्तर स्तम्भ	२६
राग, द्वेष र मोह	१२	Paticcasamuppada-Process...	27
आनन्दकुटी विद्यापीठ स्तम्भ	१४	सम्पादकीय	३०
शान्ति (कविता)	१६	बौद्धगतिविधि	३६
बुद्धधर्म छु वादी ?	१७		

आनन्दभूमि

प्रधान-सम्पादक

भिक्षु अश्वघोष

सम्पादक

सुवर्ण शाक्य

व्यवस्थापक तथा प्रकाशक

भिक्षु मैत्री

सदस्य-सचिव

आनन्दकुटी विहारगुठी

पत्रव्यवहार

आनन्दभूमि

पो. ब. नं. ३००७

स्वयम्भू, काठमाडौं

फोन नं. २-२४४२०

महावग विनयपिटकवाटः—

“चरथ भिक्खवे चारिकं बहुजन हिताय
बहुजन सुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय
हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । देसेथ भिक्खवे
धम्मं आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसान
कल्याणं सात्थं सव्यञ्जनं केवलं परिपुण्णं
परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेथ ।”

भिक्षुहरू ! बहुजन हितको लागि, बहुजन सुख-
को लागि, विश्वमाथि दयाको लागि, देव र मनुष्यहरूको
हित, सुख र कामको लागि संचार गर । भिक्षुहरू
आरम्भ, मध्य र अन्त्य समयसम्म कल्याण हुने धर्मको
अर्थ र भाव सहित उपदेश दिएर सम्पूर्ण परिशुद्धि
ब्रह्मचर्य (धर्म) को प्रकाश गर ।

उठ ! प्रमादो नहोऊ, सद्धर्मको आचरण गर । धार्मिक पुरुषहरू इहलोक परलोक
दुबैमा सुखपूर्वक जीवन बिताउँछन् ।

बिम्बिसारको पुत्रप्रेम

— आचार्य भिक्षु अमृतानन्द

कोशलराजाकी छोरी कोशलदेवी राजा बिम्बिसारकी अग्रमहिषी गर्भिणी छँदा उनको मनमा आफ्ना पति बिम्बिसारको दाहिने तिघ्राको रगत पिउने तीव्र इच्छा जाग्यो । यस्तो राक्षसी इच्छा गर्भस्थित बालकको प्रभावले हुन गएको होला भन्ने विचारगरी महारानीले अनेक उपायद्वारा गर्भपात गर्ने चेष्टा गरेको कुरा थाहा पाई राजाले महारानीलाई कडा चेतावनी दिई भने— 'यदि मेरो बीजबाट जन्मिने सन्तानले मलाई माछं भने मारोस्, तर गर्भपात गर्न पाइने छैन; सन्तानको मुख हेरेर मात्र मनन्छु ।' यस्तो राक्षसी इच्छाको कुरा सुनी ज्योतिषहरूले लक्षण विचार गरी, "गर्भस्थ बालकले पितृघात गर्नेछ" भन्ने भविष्यवाणी सुनेर पनि राजाको चित्त अलिकति पनि विचलित भएको देखिँदैन । एकदिन ५०० भिक्षुहरूलाई भोजन गराइसकेपछि बुद्धको उपदेश सुनिरहँदा राजाले अजातशत्रु राजकुमारलाई काखमा लिई खेलाउनमा नै मुग्ध भई धर्मश्रवणमा मन दिन नसकेको कुरा बुझी बुद्धले, 'अतीत कालमा राजाहरूले आफ्नो छोरा लाई कहीँ गुप्तस्थानमा राखी, आफू परलोक भएपछि राज्य गर्न आउनु' भनी भनेका थिए भन्नुहुँदै थुसजातकको कुराद्वारा ध्यान आकर्षित गर्दा पनि राजा पुत्रस्नेहमा नै मोहित भएका थिए । अर्को एकपटक फेरि त्यस्तै धर्मश्रवणगरि रहेको बेलामा बालकलाई काखमा लिई कहिले धर्म सुन्ने र कहिले बालकप्रति प्रेम विभोर भई बसेको देखी बुद्धले, 'यस बालकबाट राजालाई

अनागतमा भय उत्पन्न हुनेछ' भन्ने कुरालाई संकेत गर्नुहुँदै, 'अतीतकालमा राजाहरूले शंका-जनक ठाउँमा शंका गरेका थिए' भन्नुहुँदै मूसि-कजातकको कुरा सुनाउनुभएको थियो । तैपनि राजाले पुत्रप्रेमलाई छाड्न सकेका थिएनन् ।

एकदिन, युवक अजातशत्रुले देवदत्त भिक्षुको षडयन्त्र सुनी, राजहत्या गर्ने नियत राखी मध्यान्ह समयमै खोपीमा आएको बेलामा राजाले पुत्रप्रतिको महत् स्नेहबाट अजातशत्रु राजकुमारलाई राज्य नै दिएका थिए ।

धर्म-सन्देश

बिम्बिसार राजा सपरिवार बुद्धको शरणमा गएको कुरा; मगधराजा सेनीय बिम्बिसारबाट विशाल धनसम्पत्ति दान पाएका चम्पावासी सोणदण्ड ब्राह्मणले; मगधराजाले ब्रह्मदेयगरी दिएको खानुमतक ब्राह्मण गाउँको मालिक, ख्यातिप्राप्त कूटदन्त ब्राह्मणले तथा कोशलराज्यमा ओपणाद गाउका मालिक चङ्की ब्राह्मणले पनि मुक्तकण्ठले बताएका छन् । यसप्रकार नौलो बुद्धधर्म अंगाली धर्माविबोध गरेका राजा बिम्बिसारले बुद्धधर्मको जग बसाल्न आफ्ना सारा शक्ति लगाएको मात्र नभई धर्मप्रचारको कार्यमा समेत स्वयंले सक्रिय भाग लिएको कुरा मज्झिमनिकायार्थकथा धातुविभङ्ग सूत्रवर्णनामा सविस्तार वर्णन गरिएको पाइन्छ । ती जम्मै कुरा यहाँ उल्लेख गर्ने सम्भव नभए पनि केही कुरा प्रस्तुत गरिएको छ ।

त्यसबखत मध्यजनपदको राजगृह नगरमा विम्बिसार राजाले राज्यगरिरहेको बेलामा, प्रत्यन्त देश मानिने तक्षशिला नगरमा पुक्कुसाति भन्ने राजाले राज्य गर्दैथिए । त्यस देशका व्यापारीहरू राजगृह आई विम्बिसार राजालाई कोसेली चढाई नमस्कार गरी बसिरहेका ती व्यापारीहरूसँग प्रेमपूर्वक कुशलवार्ता गर्दै त्यस देशका राजा तथा प्रजाहरूकाबारे कुशलक्षेम कुरा सोधी, तक्षशिलाका राजाको र आफ्नो उमेरमा समानता पाई, पुक्कुसाति राजा धार्मिक तथा धर्मात्मा छन् र उनका देशवासी सुखपूर्वक बसेका छन् भन्ने कुरा सुनी राजाले, 'यस्ता राजासँग मित्रता राख्नु बढिया हुनेछ' भन्ने मनमा सोची, 'तात ! के तिमीहरूले तिमी धार्मिक राजासँग मेरो मित्रता गराइदिन सक्छौ ?' भनी सोधे । 'सक्छौं' भन्ने प्रत्युत्तर सुनी राजाले उनीहरूको बसोबासको व्यवस्था गराई, भंसार आदि करको छुट दिई— 'हुन्छ जाऊ, फर्केर जाने बेलामा मलाई भेटेर जानू' भनी सुनाए । तिनीहरू फर्केर जाने बेलामा राजासँग भेट्न आउँदा राजाले उनीहरूलाई, 'तक्षशिलाका राजा पुक्कुसातिको र त्यहाँका प्रजागणका कुशलक्षेम र सुस्वास्थ्यको बारे धेरै धेरै सोधेको छ भनी राजालाई सुनाइदेऊ' भने । उनीहरूले आफ्नो दशमा फर्की राजालाई सो समाचार सुनाए । राजा त्यो समाचार सुनी, 'मध्यप्रदेशका राजासँग मित्रता राख्न पाएँ' भनी अत्यन्त प्रसन्न भए ।

केही समयपछि राजगृहवासी व्यापारीहरू पनि तक्षशिला गई त्यहाँका राजालाई कोसेली चढाए । पुक्कुसाति राजाले तिनीहरू राजगृह

नगरवाट आएका भन्ने सुनी, 'मेरो मित्रलाई र वहाँका जनतालाई कुशल छ कि छैन' भनी सोधी पुक्कुसाति राजाले तिनीहरूलाई राजकीय पाहुना बनाई, उनीहरूसँग कुनै भंसार महसुल नलिने घोषणा गरिदिए ।

उता विम्बिसार राजाले पनि त्यस्तै घोषणा जाहेरीगरी पुक्कुसाति राजालाई 'प्रत्यन्त देशमा अनेक मणिमुक्तादि रत्नहरू पाइन्छन्, त्यस्तो दर्शनीय र श्रवणीय रत्नहरू पाइँदा मात्सर्य न रहनु !' भन्दै एक पत्र पठाए । प्रत्युत्तरमा पुक्कुसाति राजाले पनि, 'मध्यप्रदेश भनेको अति विशाल देश हो, त्यहाँ अनेक मणिमुक्तादि रत्नहरू पाइन्छन्, त्यस्तो बेला मेरो मित्र मात्सर्य नहुनु' । समय बित्दै गएपछि यी दुई देशका राजाहरूका बीच, आपसी भेट-घाट हुन नसकेता पनि मित्रताको गांठो बलियो भई अत्यन्त घनिष्ठ सम्बन्ध कायम भयो । यसप्रकार पत्र-सन्धिद्वारा परस्पर मित्रता कायमगरी बसेका यी राजाहरू मध्येवाट सर्वप्रथम पुक्कुसाति राजाले विम्बिसार राजालाई ८ वटा पञ्चरंगी बहुमूल्य कम्बलहरू उपहार पठाए । यीमध्ये राजा विम्बिसारले ४ वटा बुद्धलाई चढाए, ४ वटा आफूले उपभोग गरे ।

यी उपहार पाई राजा विम्बिसारले पुक्कुसाति राजालाई 'यो भन्दा श्रेष्ठोत्तम रत्नोपहार पठाउनुपर्छ' भन्ने सोची, वस्तुरत्न, हस्तिरत्न तथा मनुष्यरत्नहरूभन्दा सर्वश्रेष्ठ रत्न बुद्धरत्न, धर्मरत्न तथा सङ्घरत्न (त्रिरत्न) नै हुन् । यी रत्नहरूको सन्देश पठाउँदा बुद्ध-धर्म-सङ्घरत्नपनि पठाएको हुन्छ भन्ने विचारगरी न धेरै पातलो न धेरै वाक्लो, एकवित्ता चौडाइ भएको, चार

हात लामो सुवर्ण-पत्र बनाउन लगाई त्यसमा, 'बुद्ध, धर्म तथा सङ्घको सन्देश लेखी पठाउने छु' भनी निश्चयगरी बिहान सबेरै नुहाई धुवाई उपोसथशील अधिष्ठानगरी, प्रातःकालको भोजनोपरान्त अलङ्कार भूषणहरू छाडी, हिगुल वर्ण अर्थात् रातो मसी लिई, तलदेखि दैलो थुन्दै माथिल्लो तलामा गई सिंहपञ्जर ऊयाल उधारी पूर्वपट्टि हेरी, 'यहाँ बुद्ध, धर्म तथा सङ्घरत्न उत्पन्न भएको छ' भनी सम्पूर्ण 'इतिपिसो' आदि बुद्धगुणको पाठ लेखी निम्न गाथा पनि उल्लेख गरेः—

'यद्धिञ्चि वित्तं इध वा हरं वा,
सग्गेसु वा यं रतनं पणीतं ।
ननोसमं अत्थि तथागतेन,
इदम्पि बुद्धे रतनं पणीतं,
एतेन सच्चेन सुवत्थि होतु ।'

'जुन रत्नहरू इहलोक, परलोक र स्वर्ग-लोकमा उत्तम भनिन्छन् तिनीहरू तथागत समान छैनन् । अतएव बुद्धरत्न नै सर्वश्रेष्ठ रत्न हो यसै सत्यको प्रभावले स्वस्ति होस् !'

धर्मको गुण उल्लेख गर्दै, 'स्वावखातो आदि धर्मको पाठ जम्मै उल्लेखगरी, चार सतिपट्टान (स्मृतिप्रस्थान), आर्यअष्टाङ्गिकमार्गादि सप्तत्रिंश (३७) बोधिपक्षीय धर्मको कुरापछि रत्नसूत्रकै धर्मगुणको गाथा (श्लोक) पनि उल्लेख गरे । यस्तैगरी सङ्घको सन्देश लेख्दै, सु-पटि-पन्नो आदि सङ्घको पाठ जम्मै उल्लेख गरी, 'यस सङ्घमा संसारका धनी-गरीब, ठूला-साना, राजा प्रजा, मन्त्री-भारदार, स्त्री-पुरुष, उच्च-नीच सबै

प्राणीको लागि दैलो खुलेको छ' भन्दै संक्षिप्त-शील, मध्यमशील र महाशीलको बारे समेत चर्चा गर्दै आनपान समाधिको बिस्तृत कुरा उल्लेख-गरी रत्नसूत्रकै सङ्घगुणको गाथा उल्लेख गरेका थिए । यी सन्देशहरू उल्लेख गरिएको सुवर्ण-पत्र रेशमको कपडामा लपेटी, मणिमाणिक्यमय बट्टामा राखी, त्यसलाई सुनको बट्टामाराखी, क्रमशः स्फटिकको र काठको बट्टामा राखी पुनः त्यसै क्रमले उल्टो र सुल्टो क्रमगरी काठको बट्टामा राखी कपडाले लपेटि राज-मुद्राको लाहाछाप लगाई; सडकहरू पूर्णकलश र केराको थामले श्रृङ्गारगरी, सो सन्देशयुक्त मञ्जुपालाई स्वेतछत्र सहित राजसिंहासनयुक्त हात्तीमा राखी पूर्ण राजकीय सम्मानका साथ, राजकीय पोशाकयुक्त ससैन्य भारदार सहित आफू पनि राज्यको सीमानासम्म पुऱ्याउन गई, सन्देशपत्र युक्त मञ्जुपालाई राजदूतको हातमा राखी विदाई गर्दा, 'प्रत्यन्त देशमा बुद्ध भगवान् जानुहुँदछ' भन्ने भावनालिई सन्देश मञ्जुपालाई पञ्चाङ्ग प्रतिष्ठित प्रणाम गरी राजा विम्बिसार फर्केर आए ।

यसप्रकार प्रज्ञायुक्त अटल श्रद्धाले सम्पन्न भएका राजाको अन्तिमघडी दुःखदायी जस्तो देखिएतापनि उनको हृदय विषयवासनाबाट निरपेक्षी भएको हुँदा, निर्वाणकै आलम्बनगरी चित्त एकाग्र गरेको हुँदा कुनै प्रकारले पनि उनको चित्तमा अशान्ति वा पीडा भएको देखिन्न । जन्मले बुद्धभन्दा ५ वर्ष कान्छा भएका राजा विम्बिसारले, १५ वर्षकै उमेरमा राज्याभिषेक पाई ५२ वर्षको राज्यकाल भित्र ३७ वर्षसम्म शाक्यमुनि गौतम बुद्धको शीतल छत्रछायामा आश्रय लिएका थिए ।

बुद्धवाद

- भिक्षु अश्वघोष

बुद्धवाद गम्भीर विषय हो । शायद अरु वादका बुद्धवाद बुद्ध गान्धो होला । हुनत बुद्ध कुनैवादको स्थापनाती हुनुहुन्नथ्यो, तर बुद्ध परिनिर्वाण (मृत्यु) पछि बौद्ध साहित्य वाद र विवादको जालमा असन्धिचो । अनात्मवाद, अनीश्वरवाद, पुनर्जन्मवाद, पूर्वजन्मवाद, आत्मवाद आदि आदि बौद्ध साहित्यमा समावेश भए । बुद्धका उपदेश अनुसार मानिसको जीवन इमान्दार र शुद्ध हुनु, अरूलाई बाधा हुने गरी जीवन यापन नगनु हो । कुनै वादको जीवनसित सरोकार छैन । मध्यम मार्गमा हिँड्नु र बहुजन हितायको काममा लाग्नु नै बुद्धधर्मको लक्ष्य हो ।

बुद्धलाई विभज्जवादी भनिन्थ्यो मतलब राम्रो के हो, नराम्रो के हो छुट्याउने बुद्ध हुनुहुन्थ्यो । त्यसैले बुद्धलाई विभज्जवादी भनिन्थ्यो ।

बुद्धधर्मलाई वैज्ञानिक र व्यावहारिक हो भन्नुमा अशुक्ति हुँदैन तर बुद्धवाद अध्ययन गर्नको लागि संकुचित, संकीर्ण हृदय र परम्परावादी हुनुहुँदैन । बुद्ध धर्मको यथार्थता बोध गर्न उदार हृदय हुनुपर्छ, अनि मात्र बुद्धवाद बुझ्न सजिलो हुन्छ ।

नेपाल बुद्धजन्मभूमि हो । अतः सबै नेपालीले चाहे बौद्ध होस् वा अबौद्ध, बुद्धवाद अर्थात् बुद्धधर्मको विषयमा ज्ञान प्राप्त गर्नु आवश्यक छ भन्नु बढ्ता कुरा हुने

छैन होला । यो कुरा साँचो हो वा होइन भनी बुझ्नको लागि यूरोप विशेष गरेर बृटेन र अमेरिका भ्रमण गर्नुपर्छ । यदि कुनै नेपाली बौद्ध या अबौद्ध अमेरिकामा जान्छ, त्यसो भने बुद्धधर्मको सामान्य ज्ञान हुनु जरूरी छ । त्यहाँ बुद्धको जन्मभूमिबाट आएकाहरूसँग बौद्धधर्मको बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने गरेको कुरा अमेरिकाबाट फर्कने नेपालीहरूबाट ज्ञात हुन्छ ।

अब म यहाँ बुद्धवादका केही विशेषताहरूका बारेमा मेरो दृष्टिकोण पेश गर्दछु । निम्नलिखित तथ्यहरू बौद्धधर्मका विशेषता हुन्- १) देवब्रह्मादि केही अमानवीय शक्तिको सहायता बिना आफ्नै उत्साह र लगनद्वारा स्वतन्त्र विकास हुनुपर्छ । २) अनात्मवाद अथवा यो शरीरमा अथवा बाहिर सदाकालिक स्थायी केही चीज छैन । ३) अनीश्वरवाद ४) अरहस्यवाद ५) जाति र वर्गभेद हीनता ६) संसारका मुख्य प्रश्न खाद्य ७) समाप्त जीविका ८) सारा संसारका मानव एउटै परिवारजस्तो हुनुपर्छ भन्ने भावना ९) युद्धको नाश गरेर शान्तिको स्थापना १०) बहुजन हिताय बहुजन सुखायको उद्देश्यले काम गर्नु गराउनु ११) स्वतन्त्रता र प्रजातन्त्र मानव मात्रको अमूल्य वस्तु सम्झनु ।

उपर्युक्त एघारवटा कुराहरू बुद्धवादको विशेष अङ्ग हो । यिनीहरू उल्लेखनीय मात्र होइनन् व्यावहारिक र

वैज्ञानिक पनि छन् । यहाँ म सार्थो अङ्ग अर्थात् मानव जीविकामा मात्र अलि स्पष्ट गनं चाहन्छु । बुद्धवादमा समान जीविकाको अर्थ आमदानी अनुसार खर्च गरेर जीविका चलाउनु हो ।

बुद्धवादमा एउटा उल्लेखनीय कुरा के रहेछ भने कर्म विपाक र पुनर्जन्मवाद । बौद्धसाहित्य कर्म विपाक र पुनर्जन्ममा आस्था राख्दछ । कर्म विपाक त मात्रै पर्छ । खराब कामको नतीजा खराब हुन्छ, राम्रो कामको फल राम्रो हुन्छ । कर्मको माने काम र विपाकको अर्थ कर्म अनुसारको फल हो ।

बुद्धधर्ममा पुनर्जन्म एउटा गम्भीर विषय हो किनकि बुद्धधर्म कुनै पनि पुनर्जन्म लिने सत्ता मान्दैन, फेरि कसरी पुनर्जन्मको कुरा उठ्यो ? बुद्धकालीन धेरै विद्वान्हरूले महामानव बुद्धसँग प्रश्न सोधे कि तपाईं आत्मा मान्नु हुन्छ, तर पुनर्जन्म भने मान्नु हुन्छ फेरि पुनर्जन्म लिने को हो ? तथागत शास्ताले उत्तरमा भन्नु मयो कि यो जन्म लिने सत्ताको हो भनी प्रश्न त यसरी हुनुपर्छ कि जन्म कसरी लिइन्छ । पुनर्जन्म ठीक नदी जस्तो छ । उदाहरणको लागि गङ्गा, वाग्मती

आदि नदीलाई लिन सकिन्छ । गङ्गा र वाग्मतीलाई सधैं गङ्गा र वाग्मती नै भन्छन्, तर त्यसमा जुन पानी बहन्छ त्यो त्यही पहिले बगेको पानी होइन । हेर्दा त त्यो त्यही पानी जस्तो देखिन्छ, वास्तवमा त्यो त्यही होइन । जीवनको प्रवाह पनि यस्तै बगिरहेको एउटा गति हो ।

यसको अर्को उदाहरण जस्तो कि दूधबाट दही बन्दछ, दहीबाट घिउ, मही आदि बन्दछ । घिउ बनि-सकेपछि त्यसलाई दही, दूधको नाम लिइँदैन र अधिको अस्तित्व रहँदैन । त्यस्तै जन्म लिइसकेपछि अधिको सम्बन्ध छुट्छ ।

बुद्धले भन्नुभएको छ मनुष्यको जन्म लिनुलाई तीन चीजको एकीकरण हुनुपर्छ । स्त्री-पुरुषको संसर्ग, स्त्री ऋतुमती र गन्धर्व (बीज)को उपस्थिति । यदि स्त्री ऋतुमती भएन भने तथा वीर्य (बीज) को उपस्थिति छैन भने गर्भधारण हुँदैन । खराब चरित्रको मानिस पछि असल चरित्रको मानिस बनिस्केपछि त्यो पनि एक प्रकारको पुनर्जन्म हो भनी बुद्धमतानुसार मानिन्छ ।

सूचना

आनन्दभूमि पत्रिकाका प्रतिनिधिहरूबाट आउन बाकी रहेका रसिद पायड तथा ग्राहक- शुल्क यथाशीघ्र आनन्दभूमि कार्यालयमा पठाइ दिनुहुन विनम्र अनुरोध गर्दछौं ।

पत्र व्यवहार

आनन्दभूमि, षोडश वक्रस नं. ३००७

काठमाडौं ।

व्यवस्थापक

सम्पर्क स्थान- सिटि अफिस

संघाराम मिश्र तालीम केन्द्र

लुती, ढल्को, विष्णुमती

(शोनाभगवती जानेबाटो) काठमाडौं ।

गोत्र के हो ?

— व० आ० कनकद्वीप

आठमन्दा पच्चीस वर्ष अगाडि म सुदूर पश्चि-
माञ्चलको भ्रमण गर्न गएको थिए । वैतडीमा पुग्दा
एकजना पंडित ब्राह्मणले सोधेका थिए— 'तपाईं कसमा
हुनुहुन्छ ?' म नेवारको बच्चा भएको नाताले पर्वते,
खन वा जुम्ली भाषामध्ये खास केहीमा दखल थिएन ।
अनि बलि बनारसको गन्ध आउने गोरखापत्रसम्म
हुनेकोले उक्त वाक्यको अर्थ मलाई लागेन । म बाल्ल
परें ।

कुराको सिलसिला धुमेपछि बल्ल मलाई थाहाभयो,
म ब्राह्मण, क्षत्री, वैश्य वा शूद्रमध्ये कुन हिन्दू जाती-
को अन्तर्गत रहेछु भन्ने कुरो सोधेको रहेछ । म बौद्धको
नाताले उक्त कुनै वर्ग भित्र नपरेको अनुभव गरें ।

तर, कमशः मुलुकी ऐन र बौद्ध सुत्तहरू पढेपछि
जान हुँदैआयो । नेपालमा पनि मानिस मानिसमा
ममानक भेद रहेछ । त्यस्तै भेदभाव हटाउन बुद्धले
जातीयत मिथ्याभाव प्रकाशमा ल्याउनुभएको हो ।
यस्तो मिथ्याभावले कुशल चित्तलाई पनि अकुशल बना-
उँछ भन्ने कुराको बोध गर्न सुत्तपिटक दीर्घ निकायमा
अम्बट्ट सुत्तको व्याख्या गरिएको छ । जसको प्रसंग यस
प्रकार छ-

एक समय तथागत सम्यक् सम्बुद्ध आफना पाँच
सय निम्बुहरू सहित कोशल ब्राह्मणहरूको गाउँ इच्छा-

मंगलको वनमा वास बस्न पुगेका थिए । उक्त गाउँमा
पोक्खरसाती ब्राह्मण प्रसेनजित राजाको सल्लाहकार
थियो । उसले बुद्धको यस आगमन बारेको कुरो थाहा-
पाएर आफना शिष्य अम्बट्ट मानवकलाई बुद्धकहाँ
पठाए । पोक्खर सातीलाई बुद्ध- अरहन्त हो, सम्यक्
सम्बुद्ध हो आठ विद्याले पारंगत एवं अट्टार आचरणमा
पोख्त हो भन्ने कुरो पनि थाहा थियो तापनि त्यस्तो
गुणवान् व्यक्तित्व अवश्यमेव ३२ लक्षणले युक्त भएको
हुनुपर्छ भन्ने अम्बट्ट गरेर त्यो कुरा हो वा होइन हेर्न
पठाएका थिए ।

अम्बट्ट त्यस ठाउँमा पुगेर बुद्धसँग साक्षात्कार गर्न
लाग्दा बुद्ध चक्रमण गरिरहेका र अम्बट्ट आसतमा बसेर
कुरा गर्न लागेका थिए । अतः गौतम बुद्धले उ सँग
सोध्न लागे- भो अम्बट्ट माणवक ! तिमी कससँग भेट
घाट गर्न जाँदा उभिरहेको मानिससँग उभेरै कुरा गर्नु
राम्रो हुन्छ भन्ने कुरो थाहा छ ? उसले जवाफ दियो-
'त्यो त थाहा छ गौतम तर, हामी ब्राह्मणहरू सर्वोच्च
जाती भएकोले मुण्डक, भ्रमण, दंम (नीच), कोल-
जातीका मानिस, एवं आफूमन्दा तल्लो स्तरका मानिस
हरूसँग उभिरहेको भएतापनि हामी बसेर कुराकानी
गर्दछौं ।'

यो सुनेर गौतम बुद्धले शायद उनी गुरुकुलमा

शिक्षा दीक्षा लिएर आएको व्यक्तित्व होइन कि भनी
 ङका प्रकट गर्दा उसले रिसाएर गौतम बुद्धलाई जथा-
 नाम गाली गर्न थाल्यो । गालीको सिलसिलामा शाक्य-
 कुल नै दम्भ अर्थात् नीच पनि भन्न थाल्यो ।

उपरोक्त गाली गलौज सुनेतापनि मान अपमान
 समान भएका सम्बन्धले उसप्रति रतिभर पनि
 नरिसाइका उ स्वयं कृष्णायन गोत्रका सन्तान शाक्य-
 हरूका दासीपुत्र भएको वंशावली प्रष्ट पारिदिनुभयो ।
 यद्यपि उ दासी पुत्र भएता पनि उसका पुर्खामा कृष्ण
 ऋषि नामका महान् ऋषिको पनि नाम र इतिहास
 भएको कुरो बताउँदै मानिस कुनै हालतमा पनि उच
 नीच हुनको लागि आ आफ्नो कर्मद्वारा नै प्रविष्ट हुन्छ
 भन्ने कुराको स्पष्ट व्याख्या पनि गरिदिएका थिए ।

धम्मपद गाथामा यस प्रसंगको एउटा श्लोक यस्तो
 पनि छ-

चण्डाल हुनु जन्मले होइन कर्मले हो,
 ब्राह्मण हुनु जन्मले होइन कर्मले हो,
 कर्मले नै चण्डाल हुन्छ,
 कर्मले नै ब्राह्मण हुन्छ ।

यसै सिलसिलामा गौतम बुद्धले जोसँग विद्या र
 आचरण हुन्छ उनै व्यक्ति महान् हुन्छ भन्ने कुरो पनि
 सम्झाउनुभयो । विद्या र आचरणको व्याख्यामा आच-
 रणगारे छोडेरना यसरी भनिएको छ-

हे अम्बट्ट ! अनुपम विद्या आचरण सम्पदामा
 जातीवाद हुँदैन । गोत्रवाद पनि हुँदैन । सम्मानवाद
 पनि हुँदैन । जसरी शीलवान् भिक्षुहरूले प्रथम ध्यान,
 द्वितीय ध्यान, तृतीय ध्यान र चतुर्थ ध्यानद्वारा प्राप्ति
 सुब्रह्मे संयुक्त भैरहुन्छन् त्यस किसिमका व्यक्तित्वहरूले

चित्त परिशुद्धीमा राखिरहुन्छ । दिव्यचक्षुले सबैमा
 समान दृष्टि दिइरहुन्छ, र यिनै सम्पदाहरूबाट युक्त
 व्यक्तित्वलाई हामी आचरण भएको भन्ने थाहा-
 पाउँछौं ।

उक्त व्याख्यापछि अम्बट्ट फर्केर आफ्नो गुरु
 पोक्खरसाति कहाँ गएर सबै विवरण सुनाउन थाल्यो र
 पोक्खरसाति पनि गौतम बुद्धको दर्शन गर्न लगत्तै त्यस
 ठाउँमा पुग्यो । त्यसपछि, बुद्धले पोक्खरसातिलाई पनि
 जातीवाद, गोत्रवाद र सम्मानवादबाट मुक्त हुन सल्लाह
 दिए ।

विज्जा चरण सम्पन्नो

सो सेट्ठो देव मानूसे ।

जोसँग विद्या र आचरण हुन्छ त्यो मानिस देव
 र मनुष्यका बीचमा पनि श्रेष्ठ हुन्छ ।

यसै कुरालाई उल्लेख गरेर मैले आफू हिन्दुधर्म
 अन्तर्गतको जातीभेदको चारै अङ्ग भित्र नपरेको र ब्राह्मण
 क्षत्री, वैश्य, शूद्र बाहेक म बिना गोत्रको मानिस भएको
 परिचय दिएँ । तर, सुदूर पश्चिमका पंडित संस्कृत
 भाषाका विद्वान् ब्राह्मण मानेनन् र मलाई उनले नै
 'गोत्र' थपिदिए ।

त्यसो भए तपाईंको 'गोत्र' पनि 'गौतम' नै हुनुपर्छ
 किनभने गुरुवंशबाट हामी 'गोत्र' को थाहा-
 लगाउँछौं ।

बौद्धहरू 'गौतम' गोत्रका हुन् । तपाईंको नामसँग
 जोडिएको वज्राचार्यको उपाधि कुन विश्वविद्यालयको
 हो ? भनी सोध्दा म अज्ञ अरु आश्चर्य चकित
 भइयो ।

विपश्यना के हो र किन ?

- छत्रराज शाक्य, तानसेन

गौतम बुद्धले करीब २५७६ वर्ष अघि अन्वेषण गरी पत्ता लगाउनुभएको विपश्यनाविद्या दुःख मुक्तिको सत्यमार्ग हो । गौतम बुद्धले विपश्यना ध्यान माध्यमबाट नै बुद्धत्व ज्ञान प्राप्त गर्नु भई निर्वाण साक्षात्कार गर्नु भयो । भगवान् बुद्धले आफ्नो ८० वर्षको जीवनकालमा यो विद्या मानवलाई दुःख मुक्तिको लागि सिकाउनुभयो । बुद्धकालदेखि आजसम्म गुरु शिष्य परम्पराले यो विद्या हस्तांतरण हुँदै शुद्धरूपमा सुरक्षित रहेकै छ ।

प्रस्तुत लेखमा विपश्यनाको सम्बन्धमा, यसको आध्यात्मिक दार्शनिक पक्षलाई भन्दा पनि विपश्यना के हो र किन भन्ने सन्दर्भमा परिचयात्मक रूपमा विचार प्रस्तुत गर्ने खोजिएको छ ।

विपश्यना के हो ?

पालि शब्दमा विपस्सनाको अर्थ हुन्छ, विशेष दर्शन गर्नु अथवा अन्तर्मुखी भई स्वयंलाई हेर्नु । स्वयंको चित्तवृत्ति (मन) लाई यथाभूत अर्थात् जे जस्तो छ भइरहेको छ, खालि अवलोकन मात्र गर्नु हुन जान्छ । भूतकालको कल्पना अथवा भविष्यको सुन्दर सपनाको परिकल्पनामा चित्तलाई लगाउनु होइन । वर्तमान

समयमा जो घटना घटिरहेको छ, जो सत्य छ, यथार्थ छ, त्यसैलाई साक्षीभावले हेर्नु हो ।

धर्म दर्शनका कुराहरूलाई लिएर बाणी विलासको लागि तर्क गर्नु, देखावटी, ढोंग प्रवृत्तिस्वरूप आमिष पूजा गर्नु आदि कुराले विपश्यनामा कुनै स्थान राख्दैन । शास्त्रीय वा परम्परागत कुरा भनी ज्ञानको कसौटीमा नघोटी खालि अन्धविश्वासको रूपमा धर्मको नाममा विभिन्न बहिर्मुखी क्रियाहरू सत्यमार्ग हुनसक्दैन, यां निर्वाण (मोक्ष) हुन सक्दैन ।

कुनै पनि ध्यानभावना बिना सत्यधर्म हुन सक्दैन । सत्यधर्म मानवलाई दुःखबाट मुक्ति दिलाउने, निर्वाणतिर उन्मुख गराउने हुनुपर्दछ । यस्तो धर्मलाई हामीले मानवधर्म भन्दछौं । धर्मको नाममा मानव विभिन्न समुदाय सम्प्रदाय धर्म (धर्मलाई पनि विभिन्न संज्ञा दिएको) मा विभाजित भई धर्मविरुद्ध पाखण्डी रूपमा मानव मानव बीच ईर्ष्या, द्वेष, कलह, वैमनस्यता पैदा गरी विश्वलाई नै कोलाहलपूर्ण अशान्तमय बनाएको छ । मानव सत्यधर्मको निष्ठापूर्वक पालन र अभ्यासले नै विश्व शान्तिमा सघाउ पुऱ्याउन सक्दछ ।

लौकिक ध्यानले मानिसलाई केही न केही

सिद्धि प्राप्त हुन्छ, तर निर्वाण (मोक्ष) मार्गतिर बढ्न आध्यात्मिक ध्यानभावना नै गर्नु पर्दछ । विषयना यसै जीवनमा फल दिने ध्यान भावना हो, जसले निर्वाणतिर डो-याउँदछ ।

सर्वप्रथम शीलमा बसी आधारभूत नियम-हरू पालन गरी आनापानसति ध्यानभावना अन्तर्गत वर्तमानमा यस शरीरभित्र घटिरहेको सत्य घटना अर्थात् स्वास प्रश्वास क्रियालाई आलम्बन (आधार) मानी सचेत भएर जागृत अवस्थामा चित्त (मन)लाई ध्यान केन्द्रित गर्नु-पर्दछ । कुनै कल्पना नगरी यथाभूत रूपमा नाक वाट सास भित्र र बाहिर आए गएको होशपूर्वक अवलोकन गर्नु हुन जान्छ । अब त्यो संवेदना कुन प्रकारको छ, त्यसतर्फ ध्यान जान्छ, पहिलो त कुनै प्रकारको आनन्ददयक सुखानुभूति भइ-रहेको छ भने सुखवेदना भनिन्छ । त्यस्तै अप्रिय पीडादायक दुःखानुभूति भइरहेको छ भने दुःख वेदना भनिन्छ । त्यस्तै न सुख न दुःख वेदना पनि हुन्छ । यसरी दोश्रो चरणमा वेदानुपस्सना अन्तर्गत साक्षीभावले संवेदना सम्बन्धी वेदनाको मात्र अवलोकन गरिन्छ । अब यी वेदनाहरूप्रति चित्त (मन) ले प्रतिक्रिया जनाउन थाल्दछ । सुखवेदनाप्रति राग, दुःख, वेदना, द्वेष र न सुख न दुःख वेदनाप्रति राग, द्वेष, वैचैनी दुवै पदा गर्न सक्ने हुन्छन । यसरी यी राग र द्वेषयुक्त चित्तको उत्पत्तिमा पनि खालि रागचित्त, द्वेष-चित्त उत्पत्ति भयो, विनाश भयो भनी जानीमात्र राख्नुपर्दछ । यसैलाई चित्तानुपस्सना भनिन्छ । अब महत्वपूर्ण कुरा के छ भने, दुःखवेदनाप्रति द्वेष, चित्त र सुखवेदनाप्रति रागचित्त उत्पन्न नगरी उपेक्षाभाव (तत्स्थ भाव) मा बस्न

सक्नु नै धम्मानुपस्सना ध्यानभावना हो । उपे-क्षाभावमा बस्ने प्रयासको आधार के त भन्दा शरीरको कुनै अङ्गमा क्षण क्षणमा जुन उत्पाद क्षय स्वरूप संवेदनामा परिवर्तन भइराख्दछ, त्यसले अनित्यता, क्षणभंगुरताको ज्ञान दिने हुन्छ । यसरी विषयना ध्यानको नियमित एवं शुद्ध रूपले अभ्यास गर्नाले व्यावहारिक जीवनमा पनि उपेक्षा भावना बस्न सक्ने क्षमता वृद्धि हुन गई, तृष्णालाई संयम गर्न सकिने भई इन्द्रिय-विकृतिहरू जस्तै राग, द्वेष, घृणा, क्रोध, लोभ मोह आदि माथि संयम गरी चित्त शुद्ध गरी सत्य मार्गतिर बढ्न मद्दत गर्दछ । संक्षेप र सरल रूपमा विषयनामार्ग यही हो । विषयना यस्तो मार्ग हो जुन अध्ययन र सत्संगतले मात्र पूर्ण हुन सक्दैन । यसको लागि प्रत्येक व्यक्ति स्वयं अभ्यासरत हुनुपर्दछ ।

विषयना किन ?

मानिसहरूले ध्यानबाट घेरै नै लाभ प्राप्त हुन्छ भनी ध्यानको चर्चा गरी यसप्रति आकर्षित भएको कुराहरू बताउँछन् । निश्चय पनि ध्यान-को प्रभाव मानसिक र शारीरिक रूपमा ठूलो प्रभाव पर्दछ । नियमपूर्वक र शुद्धरूपले गर्ने ध्यानको प्रभाव स्वरूप स्मरणशक्ति तेज भएर आउने, अधिक रक्तचाप र अन्य मानसिक रोग समेत हट्न गई स्वास्थ्यमा अनुकूल प्रभाव पर्ने हुन जान्छ । एक प्रकारको मानसिक शारीरिक आनन्द अनुभूति हुने हुँदा मानिस ध्यानतिर आकर्षित हुने हुन्छन् । तर वास्तवमा स्मृति शक्ति बढोस् रोग निको होस् भन्ने तृष्णा राखेर ध्यान गर्नु वास्तविक ध्यान हुन सक्दैन । यस

प्रकारको ध्यानमार्गमा अभिमुख हुनु धार्मिक प्रवृत्ति नभएर कामना सहितको एउटा अभ्यास क्रियामात्र हुन जान्छ । अतः अध्यात्मतिर ध्वन निष्काम ध्यानभावनाको अभ्यास नै महत्वपूर्ण हुन आउँदछ ।

मानिस क्षणिक सुखमा भुले पनि, अन्ततः जीवन दुःखमय नै छ । जन्मदेखि मरणसम्म जीवन दुःखदायी छ । यो दुःखको कारण छ । मूलतः तृष्णा नै संपूर्ण दुःख उत्पत्तिको हेतु हो । अतः तृष्णालाई निर्मूल गर्न सकेको खण्डमा दुःखबाट मुक्ति पाउन सकिन्छ । विपश्यना ध्यान भावनाको अभ्यास दुःख मुक्तिको लागि हुनु-पर्दछ । विपश्यनाले तृष्णालाई चिनेर त्यसलाई संयम गर्न सिकाउँदछ । अर्को कुरा इन्द्रियजन्म क्रोध, मोह, लोभ, राग र द्वेष जस्ता विकृतिहरूलाई दमन होइन संयम गरी चित्तवृत्तिलाई परिशुद्ध गरी निर्वाण (मोक्ष) तिर उन्मुख हुन मार्ग दर्शन गर्दछ । अन्ततः विपश्यना अध्यात्म परमार्थको लागि नै हुनुपर्दछ ।

नेपालमा विपश्यना-

नेपालमा प्राचीन समयदेखि महायानी परम्परामा पनि विभिन्न प्रकारको ध्यान भावनाको अभ्यास भए गरेको पाइन्छ । थेरवादी परम्परा नेपालमा भित्रीसकेपछि विपश्यनाको पनि प्रचार एवं अभ्यास हुन थालेको देखिन्छ । बर्माबाट आउनुहुने भिक्षु, अनगारिका एवं विपश्यना आचार्यहरूबाट समय समयमा विपश्यना अभ्यास गराउने कुराहरू हुन थाल्यो । बर्माका विपश्यना आचार्य श्री उ वाखीनका शिष्य कल्याणमित्र श्री सत्यनारायण गोयन्काले सर्वप्रथम सन् १९६९ मा भारत आउनुभई बम्बईमा १० दिन

को ध्यान शिविरको आयोजना गर्नुभयो । तत्पश्चात्, आजसम्म विश्वका संयुक्त राज्य अमेरिका, वेलायत, फ्रान्स, अष्ट्रेलिया, नेपाल आदि विभिन्न मुलुकहरूमा करीब ३०० भन्दा बढी विपश्यना ध्यानशिविरको आयोजना गरिसक्नुभएको छ । बम्बईको नजिकै धम्मगिरि, इगतपुरीमा विपश्यना विश्वविद्यापीठको स्थापना भएको छ जहाँ १० दिन र एक महिनाको विपश्यना ध्यान शिविर कोर्स सञ्चालन भइरहन्छ । नेपालमा सर्वप्रथम वि. सं. २०३७ चैत्र १२ मा १० दिनको ध्यानशिविर श्री सत्यनारायण गोयन्काबाट आनन्दकुटी विहार स्वयम्भूमा सञ्चालन भएको थियो जुन शिविरमा ६० जना विदेशीहरू समेत जम्मा २६० जनाले भाग लिएका थिए । तत्पश्चात् प्रत्येक वर्ष जसो उहाँ नेपालमा आउनुभई ध्यानशिविर सञ्चालन भइराखेका छन् । नेपाल विपश्यना केन्द्र धम्मश्रृंग बूढानीलकण्ठ काठमाडौंमा स्थापना भएदेखि बराबर सहायक आचार्यहरूको निर्देशनमा १० दिने ध्यानशिविरको आयोजना गर्दै आएको छ । उक्त धम्मश्रृंग बूढानीलकण्ठमा, नेपाल विपश्यना केन्द्रको गुरु योजना तर्जुमा गरी ध्यानागार भवनहरू निर्माण गर्ने कार्य हुँदैछ । त्यस्तै विश्वशान्ति विहार नयाँ दानेश्वर काठमाडौं नजिकै संखमोलमा अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध भावनाकेन्द्रको निर्माण हुँदैछ ।

अन्तमा, धर्मको नाममा कैयौं वर्षसम्म पूजा पाठ भजन कीर्तन मन्दिर विहार जाने क्रिया गनलि मानिसको इन्द्रियजन्म विकृतिहरूमा केही पनि सुधार नदेखिएको अवस्थामा पनि यदि नियमपूर्वक इमान्दारिताका साथ शुद्धरूपमा ध्यानभावनामा लाग्ने हो भने, एउटै ध्यान शिविरले पनि मानिसको हृदय परिवर्तन गर्न सक्दछ भन्ने कुरामा शंका छैन ।

राग, द्वेष र मोह

— रत्नसम्भव शाक्य

यटखा

क्लेशहरूको निरोध गर्नु नै निर्वाण प्राप्त गर्नु हो । निर्वाण दुई प्रकारका हुन्छन् । स-उपादिशेष निर्वाण र अनुपादिशेष निर्वाण । क्लेशहरूको निरोध हुनेलाई स-उपादिशेष निर्वाण र नाम रूपादि पञ्चस्कन्ध सहित निरोध हुनेलाई अनुपादिशेष निर्वाण भन्दछ । क्लेशहरू निरोध नभैकन निर्वाण प्राप्त हुँदैन । त्यसैले जबसम्म क्लेशहरूको अन्त हुँदैन तबसम्म पुनर्भव भइ नै रहन्छ ।

चित्तमा उत्पन्न हुने विकारलाई नै क्लेश भनिन्छ । यसलाई आश्रव तथा चित्तमल पनि भन्न सकिन्छ । यसको वृद्धिले गर्दा नै मानिसहरू अधर्माचरणमा लागि-रहने हुन्छन् र यही सञ्चित क्लेशहरूको विपाक स्वरूप वारम्बार जन्म मरणको चक्रमा परी नाना दुःखहरू भोग गर्नुपर्ने हुन्छ ।

क्लेश हरेक व्यक्तिमा हुन्छ । चाहे त्यो व्यक्ति धार्मिक होस् वा अधार्मिक । बौद्धदर्शनानुसार अर्हत् फलको प्राप्ति नहुन्जेलसम्म कुनै पनि व्यक्तिले क्लेशलाई निर्मूल गरिसकेको हुन्न र त्यसले क्लेश निरोध गर्ने अभ्यास पूरा गरिसकेको हुनेछैन । प्रज्ञावान् एवं सदाचारी व्यक्तिले संयम तथा अभ्यासद्वारा उत्पन्न क्लेशहरूलाई दबाउन र त्यसबाट टाढा रहन खोज्दछ । जसद्वारा उ निर्वाणमार्गको नजीकै गइरहेको हुन्छ । मूर्ख एव दुराचारी व्यक्ति जसले संयम तथा होश गुमाइसकेको हुन्छ त्यसले अज्ञानतावश दुराचरणद्वारा खराब चित्तमलहरू सञ्चय गरिरहेको हुन्छ र फलस्वरूप

दुःखानुभव गरिरहेको हुन्छ ।

मूलतः क्लेश भन्नाले राग, द्वेष र मोहलाई लिन सकिन्छ । अज्ञानतावश मानिसहरू यसमा नरात्रो-सँग फँसिरहेका हुन्छन् । यही राग, द्वेष र मोहले गर्दा मानिसहरू बुद्धिहीन तथा अविवेकी भएर जान्छन् । यसैको कारणले लोभ, तृष्णा, क्रोध तथा अहंकारको भावना वृद्धि हुन्छ । त्यसैले भनिएको छ—

यो संसारमा राग, द्वेष र मोह यी तीन महान् विष हुन् ।

कुनै पनि चीजप्रतिको तृष्णा, आसक्ति तथा आकर्षण नै राग हो । राग दुई प्रकारका हुन्छन् कामराग र भवराग । पाँच इन्द्रियहरूद्वारा अनुभव गर्ने आलम्बनहरू प्रतिको आसक्ति नै कामराग हो- आँखाद्वारा राम्रो चीज देखेर फेरि फेरि त्यस्तो हेर्ने इच्छा गरी त्यसमा लिप्त हुनु, त्यस्तै कानद्वारा सुनेर, नाकद्वारा गन्धप्रति जिह्वाद्वारा मीठो रसास्वादन गरी आसक्त हुन तथा शरीरद्वारा सुखद स्पर्शप्रतिको आसक्ति, यी काम राग हुन् त्यस्तै रूपधातु तथा आरूप्य धातु अर्थात् बाह्य भौतिक वस्तुहरूको सुखको इच्छा तथा स्वर्गलोकको इच्छा गरी त्यसमा लिप्त भइराखुलाई भवराग भन्दछ । रागको विपरीत भावना द्वेष हो । ईर्ष्या, क्रोध, जलन, घात, उपघात इत्यादि खराब चित्तहरूले मूल नै द्वेषभाव हो । द्वेषभावले प्रेरित भएर नै कसैको घात तथा उपघात हुन जान्छ । अरु रिसाउँदा वा खराब चिताउँदा आफ्नो क्रोध तथा ईर्ष्याले गर्दा हाम्रो मनमा अशान्ति उत्पन्न हुन्छ तथा चित्त पनि दूषित हुन जान्छ । अतः

यो आफू लागि तथा अर्काको लागि पनि हानिकारक छ । राग जस्तै द्वेष पनि पाँच इन्द्रियद्वारहरू मार्फत पनि उत्पन्न हुन्छ । मन नपर्ने दृष्यहरू देख्दा, अप्रिय शब्द सुन्दा, अप्रिय खाना खाँदा, अप्रिय गन्ध तथा दुःखद स्पर्श वेदनाहरू हुँदा हामी त्यसलाई घृणा गर्दछौं र त्यसबाट टाढा रहन खोज्दछौं । यसरी घृणाभावद्वारा पनि द्वेषको उत्पत्ति हुन जान्छ ।

मोह (आत्मभाव) ले गर्दा पनि चित्तमल बढ्न जान्छ । मिथ्याज्ञान, मिथ्यादृष्टिले गर्दा मानिसहरू म मेरो भन्ने भावमा डुबिरहेका हुन्छन् । यसले अहंभावको बृद्धि हुन्छ । 'म' 'मेरो' भन्ने कुनै पनि चीज स्थायी छैन । आत्मभावको कारणले गर्दा मानिसहरू अनात्मलाई आत्माको दृष्टिले हेर्दछ । उसले नाम र रूप अनित्य र दुःख हो भन्ने कुरा बुझ्दैन । यही मिथ्या भावले मोह उत्पन्न गराउँदछ । मोहले मानिसलाई अहंकारी र अभिमानि तुल्याउँदछ ।

यो राग, द्वेष र मोह जीवनको हरेक क्षेत्रमा सुश्रनरूले प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा उत्पन्न भइरहेको हुन्छ । यसलाई छेदन गर्नु कठिन छ कारण मन पर्ने र मन नपर्ने हुनासाथ त्यहाँ राग र द्वेषको उत्पत्ति भै सकेको हुन्छ । यसरी रागमा आसक्त, द्वेषबाट दूषित र मोहबाट मूढित भएर नै मानिसहरू तृष्णालाई छेदन गर्न सक्तैनन् । त्यसैले धम्मपद २४।१४ मा भगवान् बुद्ध भन्नुहुन्छ—

ये राग रत्तानुपतन्ति सोतं,
सयं कतं मक्कटकोव जालं ।
एतस्मिं छेत्वान वजन्ति धीरा,
अनपेक्खिनो सव्व दुषखं पहाय ॥

अर्थात्—

रागमा आसक्त भएका व्यक्तिहरू माकुराले आफूले

बनाएको जालमा परिरेहे झैं तृष्णारूपि स्रोतमै परिरेहन्छन् धीर पुरुषहरू यो स्रोतलाई पनि छेदन गरी सम्पूर्ण दुःखलाई त्यागिकन इच्छारहित भई बस्छन् ।

रागचर्यामा अनुरक्त व्यक्ति यदि संयमी र शुभ-कर्ममा प्रवृत्त (धार्मिक) छ भने उसमा श्रद्धापक्षको उदय हुन्छ र उसले यसबाट रागबाट टाढा रहन खोज्दछ । जसरी रागले इन्द्रिय सुखतिर आकर्षण गर्दछ त्यसरी नै श्रद्धागुणले शीलादि गुणतर्फ आकर्षित गर्दछ । यसरी संयमी तथा प्रज्ञावान् पुरुष स्मृतिद्वारा शरीरको अंग प्रत्यंगलाई दृश्यगत गरी अशुचीको भावना जागृत गरी रागबाट टाढा रहन्छ । द्वेषचर्यामा प्रवृत्त हुँदा प्रज्ञा (बुद्धि) ले साथ दिन्छ । द्वेषले मानिसलाई अर्काको दोषमात्र देखिरहेने हुँदा स्नेहरहित तुल्याउँदछ, प्रज्ञा (बुद्धि) ले यथाभूत स्वभावको अवबोध गर्ने हुँदा द्वेषमा आसक्त हुँदैन । द्वेषचरित्र पुरुषले सत्त्वलाई परित्याग गर्दछ । हर बुद्धिमान् पुरुषले संस्कारलाई परित्याग गर्दछ । चतुर्ग्रह विहार मैत्री, करुणा, मुदिता, तथा उपेक्षाको भावनाले पनि द्वेषलाई नाश गर्न सकिन्छ ।

मोहले गर्दा हामी अन्धकारमा बाँचिरहेका हुन्छौ । मोहले गर्दा नै जुन चिज हाम्रो हैन त्यसैमा हामी लिप्त भैरहेका हुन्छौ । जुन कुरो हामी देख्दछौं, आफ्नो भनिरहेका हुन्छौं ती केवल क्षणिक हुन् । जति पनि संस्कार-हर छन् ती सब अनित्य हुन् । अनित्यताको अवबोध नगरिकन मोहको निर्मूल हुन सक्तैन । आनापान स्मृति (स्वास प्रस्वास क्रिया) को अभ्यासद्वारा अनित्यताको अवबोध गर्न सकिन्छ ।

यस प्रकार हामी यो देख्दछौं कि दुःखस्कन्धको मूल नै राग, द्वेष र मोह हुन् । यसको निर्मूल गरी दुःखबाट छुटकारा पाउन नै संयमी व्यक्तिहरू प्रवृत्त हुन्छन् । प्रवृत्त भई निर्वाण सुखको अनुभव गर्न आर्यअष्टांगिक मार्गमा लागिरेहेका हुन्छन् । सम्यक् दृष्टिद्वारा यथार्थ-लाई ज्ञानी सदाचरणको बाटोमा हिँडेमात्र राग, द्वेष मोहलाई हटाउन सकिन्छ ।

मंगलसूत्र

- भिक्षु मैत्री

२५०० वर्ष अगाडि जुनवेला भगवान् बुद्ध-
को धर्म भर्खरैमात्र प्रचार भैरहेको थियो त्यस
वेला अनेक किसिमका छलफल र वादविवाद
सन्थागार अथवा सभागृहहरूमा भैरहन्थ्यो ।
एकदिन सभागृहमा सभा भैरहेको बेला एकजना
सभासदले आफ्नो घरमा एउटा मङ्गलकारिणी
शुभ कार्य गर्नुछ भनी उठी हिँडे । तब त्यहाँ
बाकी रहेका सभासद्हरूमा कुरा चल्यो- मङ्गल
भनेको के हो ? अमङ्गल भनेको के हो ?

कसैले भने- कानले मधुर स्वर सुन्नु मङ्गल
हो ।

कसैले भने- नाकले सुँघेको राम्रो सुगन्ध
मङ्गल हो ।

कसैले भने- राम्रो देख्नु राम्रो मङ्गल हो ।

निष्कर्षमा उनीहरूवाट ३ किसिमका मा-
ङ्गलिकहरू देखा परे । १. विट्टु माङ्गलिक २.
सुत माङ्गलिक ३. सुत माङ्गलिक ।

१. विट्टु माङ्गलिकहरूले विहान सबेरै उठ्ने
बेलामा वा कतै जाने बेलामा कुनै कार्य शुरू
गर्दा राम्रो असल व्यक्ति भनी समाजमा भनि-
एका स्त्री वा पुरुष देख्नु, कुमारी कन्या, गर्भवती
आमा, राम्रा लुगा लगाएका बच्चाहरू देख्नु,

हात्ती, घोडा, गाई, दूध भरेको भाँडो, पानी
भरेको घडा आदि देख्नु मङ्गल हुन् । ती चीज-
हरू शुभ हुन् भने त्यस्तै उनीहरूले अभागी न-
राम्रा भनी समाजमा कहलाएका व्यक्तिहरू,
अपांग, हातहतियार हातमा लिएको देख्नु, खाली
घडा देख्नु आदि अमङ्गल भने । विहान कोही
देखी कुनै लाभ आम्दानी भएको खण्डमा उनी
हरूलाई प्रशंसा र कोही व्यक्ति देखी अलाभ
हानी भएमा निन्दा गर्ने गर्दछन् ।

सुत माङ्गलिकहरूले- विहान कुनै कार्य
गर्दा राम्रो होस्, जय होस्, मङ्गलमय होस्,
दीर्घायु होस् भनी सुन्नु, हात्ती, घोडा, मयूरहरू-
को वा अन्य मङ्गल शुभ भनिएकाहरूको आवाज
सुन्नु मङ्गल हुन् भने । त्यस्तै उनीहरूले कोही
रोएको गाली गरेको आदि कुरा र साथै कुकुर,
विरालो, माउमुलीको आवाज सुन्नु अमङ्गल हो
भने ।

सुत माङ्गलिकहरूले विहान सबेरै कमलको
फूलको वा अन्य सुगन्धित फूलहरूको गन्ध सुँघ्नु
दूध, घ्यू, मह आदि मिलाएको खीर सुगन्धित
फलफूलहरू खानु, नयाँ लुगा कपडाहरू हातमा
पर्नु मङ्गल ठाने । त्यस्तै दुर्गन्धित चीजहरू सुँघ्नु

बासी खानु मूसाले काटेको कपडा वा लुगा देखु
अमङ्गल ठाने ।

यिनीहरूको वादविवाद आफनै आफनै तरी-
काका थिए । तर वादविवाद अन्त हुन सकेन ।
निकै चर्चा चल्यो । त्यो बेला भगवान् बुद्धले
३८ वटा मङ्गलका कुराहरू आफना श्रावकहरू-
लाई सिकाउनुभयो । त्यसबारेमा भएको एक
प्रसंग प्रस्तुत गरिन्छ- एकदिन एकजना राजगृह
को महान् समृद्धशाली ब्राह्मण आफनो स्नान
सिध्याएर आफना लुगाहरू निकाल्न लगाउँदा
मूसाले काटेको एकजोर लुगा देख्यो । अनि त्यो
ब्राह्मणले तुरुन्तै त्यो लुगा बाहिर फाल्यो । फेरि
उनी डराए । मूसाले काटेकोले लुगा घर बाहिर
फाल्यो भने घर विनाश हुनसक्छ भनी विचार
गरी टाढा फाल्नु योग्य सम्झे । लुगा फाल्न
लगाउँदा नोकरहरूमा लोभ लागेर लुकाउन
सक्दछन् । अनि फेरि घरपरिवार सबै विनाश
हुन सक्दछन् । यसकारण उनले त्यस अमाङ्ग-
लिक लुगा फाल्न आफनो छोरालाई बोलाएर
अन्हायो । बाबु, यो अमाङ्गलिक लुगा मसानमा
गएर फालेर आउनु तर बाबु, तिमीले आफनो
हातले लुगा नछुनु नि । लट्टीमा अड्काएर लानू,
मसानमा फालिसकेपछि नदीमा नुहाएर आउनु ।

ब्राह्मणपुत्रले सर्पलाई फाल्ने कै गरी एउटा
लामो लट्टीमा अड्काएर त्यो अमाङ्गलिक लुगा
फाल्न लगिरहेको थियो । त्यही बेला त्यहाँ भग-
वान् गौतम बुद्ध आइरहनुभएको थियो । बुद्धले
त्यो के ल्याएको भनी सोध्नुभयो । ब्राह्मणपुत्रले
भने- यो मूसाले काटेको अमाङ्गलिक लुगा हो ।
बुद्धले पुनः त्यो वस्तु कहाँ लगिरहेको त भनी

सोध्नुभयो । ब्राह्मणको पुत्रले मसानमा फाल्न
भन्यो । मसानमा फालेपछि नुहाएर शुद्ध भएर
घर जानुपर्छ अनिमात्र घर विनाश हुनवाट बच्छनि
भन्यो । बुद्धले केही भन्नुभएन । ब्राह्मणपुत्रले
लुगा मसानमा फालियो । फालनासाथ बुद्धले
टिपेर लिनुभयो ।

ब्राह्मणपुत्रले भने- भगवन् गौतम,
त्यो नलिनुहोस् त्यो नलिनुहोस् त्यो
लियो भने तपाईं र तपाईंको संघ
शासनमा हानी हुन सक्छ । बुद्धले केही नभनी
बेलुवनमा विहारतर्फ सुरु सुरु जानुभयो । ब्रा-
ह्मणपुत्रले आफनो घरमा गै आफना पितालाई
सबै कुरा बतायो । ब्राह्मणले नयाँ कपडा लिई
विहारमा गै भगवान्लाई भन्यो । गौतम, त्यो
अमाङ्गलिक कपडा फालिदिनुहोस् । तपाईं र
तपाईंको विहार विनाश हुन सक्छ । बरु यो
नयाँ कपडा लिनुस् ।

अनि भगवान् बुद्धले भन्नुभयो- हे ब्राह्मण!
रमसानको कपडा पनि हामीलाई हुन्छ । हामी
शकुन अपशकुन । छुक विछुका मान्दैनौं । बुद्ध
प्रत्येक बुद्ध, भिक्षुसंघले मसानमा फालेको
कपडालाई पांसुकुल चीवर भनी लगाउने गर्द-
छन् । उनीहरूले कहिल्यै पनि छुक विछुकको
विश्वास गर्दैनन् ।

हाम्रो देशमा पनि यस्ता धेरै अन्ध-
विश्वासी कुराहरू हामी यत्रतत्र देखी रहेका
छौं । त्यसकारण यथार्थ के हो भन्ने बारेमा
हामीले बुझ्न सक्नुपर्दछ ।

शान्ति शान्ति भन्दैमा
शान्ति हुँदैन मनमा,
शान्ति ल्याउन मनमा
काम गर्नु छ व्यवहारमा ।

सिद्धार्थ नेपालमा जन्मेर
बोधिज्ञान प्राप्त गरेर,
शान्तिका उपदेश दिएर
विश्वमा शान्तिका ज्ञान दिलाए ।

शान्तिको पुजारी बुद्ध
बुद्धोपदेश सुनेर,
हामी नेपाली मिलेर
बनाउनु देशलाई शान्त र बुद्ध ।

विश्वलाई हामी पिलाऔं
शान्तिरूपी अमृतलाई
बुद्धको उपदेश सुनेर
बुद्धको धर्म मानेर ।

जीवन

- कर्म कार्की

जीवन कर्तव्य हो
जीवन कर्म हो,
जीवन सपना हो
जीवन धर्म हो ।

अवधिमा जीवन
जे पनि हुन सक्दछ,
भाग्य हैन कर्म हो
आफू मै भर पर्दछ ।

धर्म चक्षुले देख्न सके
यसै धरती स्वर्ग छ,
साँचो अँगाले आफूले
जीवन सुख अपूर्व छ ।

जीवन एक बोला हो
आँसू हाँसोको बोला हो
आँसूपछि हाँसो होला
पाप पुण्यको मेला हो ।

“बुद्धको उपदेश”

- डी. बी. खड्गो “बेचैन”

गा:हिटी, पाठन

लौभ र ईर्ष्यालाई भुलेर
भेदभावलाई छाडेर,
जीवनको पथमा लम्क,
सदैव कर्तव्यलाई सम्झ ।

सानालाई माया गर्न सिक
ठूलालाई आदर गर्न सिक,
दोषीलाई शिक्षा दिन सिक
अज्ञानीलाई ज्ञान दिन सिक ।

दिन दु:खीप्रति सेवा गर्नु
दया, धर्म नै त्यही हो,
बेखी दुर्भाव छाडी दिनु
सफलता नै त्यही हो ।

बुद्धधर्म छु वादी ?

दुःखं विलिबिलि जायाच्चंगु थव संसारय् दुःखयात मदयेके धकाः आदिकालंनिसें विभिन्न महापुरुषपिसं थःथःगु सिद्धान्त (मत) प्रचार यानाः कोशीश याना वयाच्चंगु दु । व फुक्क सिद्धान्तया अन्तिम उद्देश्य ला दुःखयात ह्यो यायेगु वा दुःखं मुक्त जुइगु हे खै । तर थव ज्याय् गुलि महापुरुष बांलाक सफल जूगु खनेदुसा, गुलि महापुरुष उलि सफल ज्जी मफुगु खनेदु । थथे थव संसारय् दुःखं मुक्त जुइगु सिद्धान्त (लँ) धकाः आपालं पिहांवल तर गगु लँपुइ वंसा धात्थें मुक्त जुइ फइगु खः व झी विचाः यायेगु शक्ति दुपि मनुष्यजाती तसें गथे छह चतुरहा लुकःमि सक्कलिगु लुँ खः मखु जांचय् यानास्वयेया लागी छुयाः दायाः अनेक प्रकारं परीक्षण यानाः तिनि सक्कलिगु खःसा ग्रहण यानाकाइगु व पखुसा मकाइगु थें झीसं नं अनेक प्रकारं परीक्षण यानाः धात्थेंयागु दुःखं मुक्त जुइ फइगु धम खःसातिनि उकीयात श्रद्धापूरवक ग्रहण यायेगु, व यदि फइ मखुगु जूसा सुं छह महापुरुष धाःगु वा जिमिगु कुलधर्म आदि धकाः ग्रहण यानाचवन धाःसा झीत दुःख वरय् जुइगु सिवाय् घतय् जुइ मखु । झीगु नरजन्म अमृत्यगु सितिकं फुनावनी । उलिजक मखु (र्ममिगु दृष्टिइ लानाः अकुशल कर्म याये लाइगुलि यानाः) नरकय् तक कुतु वनाः अतिकं दुःख समेत भोग याये मालीगु जुयाचवन । थुगु हे सिलसिलाय् बुद्धं नं दुःखयात मदयेकेत वा दुःखं मुक्त जुइया लागी सुयागु नक्कल मयासे थःगु हे मौलिक लँपु (सिद्धान्त) या प्रचार प्रसार यानाविज्य त । खतु बुद्धयागु इलय् नं विभिन्न महापुरुष धाःपिसं दुःखं

मुक्त जुइगु थःथःगु सिद्धान्त प्रचार प्रसार मयाःगु मखु । तर सिद्धार्थ राजकुमारं बुद्ध जुइन्ह्यः उपि फुक्क सिग्गु अध्ययन मनन यानाः अझ थःगु हे जीवनय् छय्लाबिज्यात नं दुःखयागु हायात ल्यहें थने मफुगुलि थःह्य हे दुःखयागु हायात ल्यहें थनाः वान्छोये फुगु न्हूगु ज्ञान लुइकाबिज्यात ।

गुलि गुलिसिनं धाइ बुद्ध-धर्म अनात्मवादी खः । तर बुद्धं लुइकाबिज्याःगु धात्थेंयागु दुःखं (संसारय् जन्म मरण जुयाः चाचाः हिलाचवनेगु) मुक्त जुइगु गगु लँपु खः व न अनात्मवादी खः, अथे धकाः हानं न आत्मवादी हे खः । बुद्धधर्म आत्मवादीतयत आत्मवादी मखु धकाः थुइकेतसम्म जक अनात्मवादी खः धकाः धशातःगु खः ।

कत्तरहा अनात्मवादी (उच्छेदवादी) धाई- झीगु ह्यय जीवात्मा ध येगु बस्तु गनं हे मदु । उकि जीवात्मा धैह्य हे मदुसेलि पुनर्जन्म हे गनं ज्वी ? उकि मोजमज्जा यायेगु जीवन धैगु थव हे खः थजोगु मौका मेवले गुबले वै आदि धकाः (कामतृष्णास थन कामतृष्णा धैगु मैथुन क्रिया जक मजुसे पञ्च इन्द्रियस आसक्त जुयाचवनेगु खः) लिप्त जुया चवनी । (थौंकन्हैयापि अप्वः मनूतय्सं थुकियात हेतसकं मज्जा, आनन्द, सुख आदि भाः पियाच्चंगु दु ।) तर छु थव ज्याय् सन्तोष जुयाचवने फँगु खःलाले ? थौं छपु चुरोस, कन्हय् निपु, कंस स्वपु आदि थुगु प्रकारं सेवन यायां छन्हु थुजोगु अवस्था तकं वइ गुबले चुरोस बिना पलख हे चवने फँ मखु । थव कामतृष्णा स आसक्त जुइगु ज्या धैगु फुक्कं थथे हे खः । जव व

चुरोस मई अले उकिया प्राप्ति या लागी मिखा दयेक नं कां जुयाः उखें थुखें ब्वाय् जुइ । अनेक कुकर्मतकं यायेत लिचिलि मखु । गुजोगु कर्मयात उकिया परिमाण नं अजोगु हे पिहां वइगु प्रकृतियागु नियम खः । भिगु कर्म याःसा भिगु हे फल पिहां वं, मभिगु याःसा मभिगु हे फल पिहां वइ । थये कत्तर अनात्मवादी जुल धाःसां अनेक कुकर्म याये मालीगु जुयाः उकिया फल नं मभिगु हे पिहां वयाः दुःखं मुक्त जुइ मफुगु जुयाचवन ।

अथे हे कत्तर आत्मवादी (शाश्वतवादी) धाइ-झीगु शरीरय् फुककं अनित्य आत्मा छगु बाहेक । आत्मा धैह्य गुवल्लं हे नाश ज्वी मखु । झीपि सो बलय् झीगु भौतिक शरीर नाश जुयावनी तर आत्मा चाहिं पिहां वनाः मेगु न्हूगु शरीरय् वास काः वनी । झीसं थ्व थःगु लं त्वःताः न्हूगु लँ फीगु थें खः धकाः धाइ । झीसं गुलि नं ज्या यानाचवनागु खः व फुकक आत्मायागु आदेश वा निर्देश हे जक यानाचवनागु खः । आत्मा बिना झीगु शरीर सीह्य समान खः । थये आत्मवादी धर्मय् आत्मा धैगु नित्य जगुलि यानाः छखें जि, जिगु यानाः छखें जि जिगु धैगु भावना बरय् जुइगु जुल, मेखें धात्येयागु दुःख गुगु भवचक्रय् जन्म मरण जुयाः चाचाः हिलाचवनेगु खः उकिं मुक्त जुइ फइ मखुगु जुयाचवन । उकिं थुपि धर्मतय्त निराशावादी धर्म धकाः नं धाइ गुकी धात्ये-यागु दुःखं मुक्त जुइगु वासः भ्याः भतिचा हे मदु । झीत ल्वय् लंके मालाचवंगु दु, गुगु वासलं ल्वय् लंका वीगु सत्ता धमाधम तच्चः यानावी धासा व वासः नयां छु फाइदा ?

आःवल अथे जूसा बुद्धधर्म छु वादी ले ? जि धाय् थुन, बुद्धधर्म पूरा अनात्मवादी धर्म नं मखु पूरा आत्म-

वादी धर्म नं मखु, अथे धकाः हानं बिल्कुल भिन्न नं मखु । निगूयां दथुइ चवंगु वादी खः गुकियात 'कार्य-कारण वादी' धकाः धाइ । थ्व वादी अनुसार छुं ज्या हेतु (कारण) या कारण हे जक कार्य उत्पत्ति जुइ । हेतु बिना छुं हे कार्य जुइ मखु । उकिं हेतुयात निर्मूल याःसा कार्ययात नं निर्मूल यायेफु धैगु थ्व वादीया धापू खः ।

थ्व कार्यकारणवादी निगू वादीयां दथुइ चवंगु वादी गथे जुयाः जुल धाःसा थ्व कार्यकारणवादी अनात्मवादी या सिद्धान्त गुगु कि झीगु शरीरय् आत्मा धंगु वस्तु गनं हे मदु, थ्व शरीर पञ्चस्कन्धया पुचः छगु साथं मिलय् जुयाः ज्या यानाचवंगुलि हे जक थ्व शरीर परिपूर्ण जुयाः ज्या यानाचवने फुगु सिवाय् थ्व पञ्च स्कन्ध-यात छगु छगु छुतय् यानाः स्वल धाःसा जि, जिगु धायेगु वस्तु अगु प्रमाण हे गनं नुइके फइ मखु धैगु थ्व अनात्मवादीया सिद्धान्तयात थ्व कार्यकारणवादी अस्वीकार मयागु मदु, अथे धकाः हानं पुनर्जन्मयात नं अस्वीकार मयाः । वन आत्मवादीतय्त प्रश्न थयेदु कि आत्मा धैगु मदुका पुनर्जन्म हे कनं ज्वी ? कार्य-कारणवादीया उत्तर खः पञ्चस्कन्धयात उपादान धकाः उकिंसं पपुनाचवनेगु विज्ञान (चित्त) या कारणं पुनर्जन्म ज्वी । वन थ्व वं लुनंके माः कि आत्मवादी धर्मय् पुनर्जन्म काः वनीह्य आत्मायात मुनानं नाश याये फँ मखु अर्थात् नित्य, अविनाशी धकाः मानय् यानातल तर बुद्धधर्मय् पुनर्जन्म काःवनीह्य गुगु विज्ञान खः उकियात नं अनित्य, नाशवान् धकाः मानय् यानातल अर्थात् थुकियात नाश यायेगु लँ दु व नाश नं यायेफु । थये धात्येयागु दुःखयात नाश याये फुगु थ्व धर्म जुयाः थ्व धर्मयात आशावादी धर्म धकाः नं धयातल ।

मूर्खत संगत मयायेगु नं मंगलया कारण खः

- श्रामणेरे विनीत

क्रीत समाज्य नानाप्रकारया व्यक्तित संगत याये माले फु । उकीमध्ये मूर्खत नापं नं संगत याये माली । थन मूर्खं धाःगु छु धाःसा आध्यात्मिक गुण धर्म हीनपि व्यक्तित खः । मूर्खं अपि सु सु खः ? मखुगु खं त्हाइपि, ख्या काइपि, मेपि व्यक्तितयत् ख्यानाः इमिगु वस्तुत लाका काइपि, थथे याइपि ब धाइपि सकलें मूर्खत खः ।

मूर्खतय लक्षणवारय बुद्धं थथे नं ब्रमातःगु दु कि 'लीनिमानि भिक्खवे बालस्स बाललवखनानि- बालदानानि बालनिमित्तानि, कतमानितीनि ? इध भिक्खवे बालो दुच्चिन्ति चिन्तिय' होति, दुग्भासित भासि, दुक्कत कम्मकारि' ऋव्य प्रकट यानागु गाथाया अर्थ छु धाःसा सुं छहा व्यक्ति मूर्खं धकाः सीका कायेगु गति अथवा कारण व निमित्त खः । बालत ह्यसीका कायेगु लक्षण स्वंगू दु । व छु छु धाःसा बाल ध्यक्ति (मूर्खं) बामलाःगु ज्या खंयजक चिन्तन याइ (पाप-

याखे जक) वांमलाःगु वचनं जक खं त्हाइ । दुष्ट ज्या अथवा पापक्रिया जक याइ । थ्व र्खंगु गति दुहा व्यक्तियात बाल धकाः धाइ ।

सुं छहा व्यक्तिनाप संगत याये बलय् बां- लाक होशियार पूर्वक परीक्षा याना, सङ्गत यायेमाः । समाज्य बालव्यक्तित नं पण्डित व्यक्तित नं दु । उकि सुं नाप सङ्गत याये बलय् बाल सु खः ? पण्डित सु खः ? धैगुवारय् बांलाक ध्वीकाः जक हे सङ्गत यायेमाः, अथे मथ्वीकुसे सङ्गत यात धाःसा उगु सङ्गतं यानाः थगु जीवन पाये फु अथवा हिले फु ।

थःगु जीवन पाइगु अथवा हिलिगु गथे धाः सा थम्हं सुं मूर्खपि व्यक्तित नाप सङ्गत यात धायवं थःत नं उहा बाल व्यक्तिया सङ्गतं यानाः मूर्खया वानि दथा वै । अथे व्यक्तिनापं सङ्गत यानाः जीवन हिलिगु गथे धाःसा उदाहरणया लागी अजात शत्रु छहा तस्सकं भिहा सत्पुरुषहा व्यक्तित खः । तर देवदत्त थें जाःहा मूर्खहा व्यक्तित

नाप सङ्गत याःगु कारणं यानाःलि भिह्य अजात शत्रु नं मभिह्य अथवा मूर्खह्य जुल । उकिं सुं व्यक्तिया चरित्र हिलिगु सङ्गतं यानाः खः धैगु वारय् थ्व खं बांलाक सी दु ।

सुं व्यक्ति भिनेत नं स्यनेत नं सङ्गतया आवश्यक ज्वी । व्यक्ति भिनिगु नं स्वनिगु नं सङ्गतं यानाः खः । शीलवन्त दुःशूलवन्त ज्वी, भिह्य मभिह्य ज्वी, अहिंसक हिंसक ज्वी थ्व ज्वीगु सङ्गतय् दुगु शक्ति यानाः खः । उकिं सङ्गत धैगु स्वयेवल्य् चिकिधंसां उकिया विपाक तस्सकं तःधं जू । उकिं यानाः न्ह्याह्यसिनं नं होशियारपूर्वकं सङ्गत यायेमाः ।

न्ह्याक्व हेतःधंह्य व्यक्ति जूसां सगत यानाः उह्य व्यक्ति स्यनावने फु । उदाहरणया लागी धाय् कीगु विचार अनुसारं अथवा धापू कथं गुंसि घाय् छगु शुद्धगु चीज खः । तर व शुद्धगु गुंसि घाय् नं धोगिगु ला छपाय् पोचिना तल धाःसा शुद्ध धकाः धयाच्वंगु गुंसि घाय् नं धोगिना वनी । उकिं चरित्र बांलाःह्य व्यक्ति नं कुचरित्र दुह्य व्यक्तिया संगतं यानाः उम्ह व्यक्तिया सुचरित्र नं कुचरित्र ज्वी । सुं छम्हस्या भों छकुतिइ नस्वाःगु चीज पोचिना तल धाःसा उगु भों न नस्वाइ । व थें हे सुचरित्र दुम्हस्यां न्ह्याबलें सुचरित्र दुम्ह व्यक्तिलाप जक सङ्गत यात धाःसा उम्ह व्यक्ति न्ह्याबलें नस्वाना च्वनी । थ्व जम्मां सामान्य व्यक्तितय् लागी धैच्वनागु अर्थ खः ।

तर मूर्खपि सङ्गत याये मज्यू, याये मते धैगुया धाथेगु अर्थ छु खः धाःसा मूर्खपि व्यक्ति-तय्के दुगु चरित्र थःत कायेमते धाःगु खः ।

सङ्गत यायेमते धयागु ला मखु कि सङ्गत या तर इमिके दुगु कुवानि, कुचरित्र काये मते धैगु धाथे अर्थ खः । अथे मखु धैगु जूसा बालत सङ्गत मयासें इपि छेखे तयातल धाःसा न्ह्याबलें कुवानि, कुचरित्र, इमिके दयावं च्वनी । थ्व खं मिलय् मजू । उकिं सङ्गत याइह्यसिया चरित्र बांलाकाः मूर्खपिनाप सङ्गत यात धाःसा भविष्यय् इपि नं उगु भिगु चरित्र दुपि व्यक्तितय् सङ्गतं यानाः सत्पुरुषपि व्यक्तित ज्वी फु ।

सङ्गत यायेवल्य् तःधंम्ह जुल धायेवं ध्यवा दुम्ह धनीम्ह जुल धायेव, यक्व ब्वनातःम्ह जुल धायेवं, तःधंगु कुलयाम्ह जुल धाय्वं, तुयूम्ह जुल धायेवं सङ्गत यायेगु थिक मजू । धनीम्ह जुयां छु याये, तःधंगु कुलयाम्ह जुयां छु याये यदि उम्ह व्यक्तियाके आध्यात्मिक गुण धर्म मदुसा, भिगु चरित्र मदुसा, भिगु बानि मदुसा उम्ह व्यक्तिलाप सङ्गत यानां छु याये । अध्यात्मिक गुण धर्म जाःम्ह, भिगु बानि दुम्ह, भिगु चरित्र दुम्ह, व्यक्ति गरिबम्ह जूसां, चिकिधंगु कुलयाम्ह जूसां, सङ्गत याये ज्यू ।

उकिं सङ्गत याये बले भिपि व्यक्तितय्गु सङ्गत यायेमाः । भिपि व्यक्तितय्गु सङ्गतं याना थःगु कीर्ति नं वरय् ज्वी । थुगु लोकय् नं पर-लोकय् नं सुख विपाक प्राप्त ज्वी । यदि सुं व्यक्ति मूर्खत सङ्गत यात धाय्वं उम्ह व्यक्तिगत आः नं लिपा नं दुःख सी माली । मूर्खत सङ्गत मयानागुया हेतुं नाना प्रकारया अपराधतगाहं बचय् जुयाःलि जीवनय् बांलाःगु चरित्रादि बान्ति युक्त यानात्रीगु जूया निर्ति थ्व नं छगु मङ्गल कारण खः धकाः बुद्ध धयाविज्याःगु खः ।

बौद्धधर्म हे खे थोइ

— गणेश 'पथिक'

थौकन्ह्यु धापू न्यने दु- 'आः जमाना न्हापाथे मखये धुंकल, खुँ, बदमास, लुच्चा, फटाहा, जालीतय् जय ज्वीगु जमाना खः थ्व, सोळा साळा जुयाः ला म्वायेतं म्वाःले धुंकल । बौद्धधर्म मानय् यानाः सत्य व शान्तिया जपना यायेगुया अर्थ ला थःगु अस्तित्व थःम्हं हे हुया छोयेगु समान ज्वी धुंकल । हिंसा यायेमखु, मवीकं कायेमखु, व्यभिचार यायेमखु, मखुगु खँ त्हायेमखु, मादक पदार्थ व्यवहार यायेमखु घकाः थौकन्ह्यु व्यवहार गथेयानाः हनेगु ? बौद्धधर्म खे थोइ मखुत आः ।'

वास्तवय् न्हापा ज्वीमा अथवा थौकन्ह्यु खुँ, बदमास, भ्रष्टाचारी, अन्यायीतयसं शक्ति वा ध्यवाया बलं न्याय स्यंकाः दुर्बल सोळा साक्षापिनिगु शोषण यायेगु परम्परा जुयावया-चवंगु दु; शोषण मयायेकं उमिगु जय ला अवश्य नं ज्वी मखु । यदि थ्व शोषण याःगुयात याका हे चवन धाःसा खुँ, बदमासतय् राज्य जुया हे चवनी, सोळा सीधात ध्याक्वय् लाना हे चवनी । पशुयागु समाजं विकसित जुयावःगु मानव समाजयाके नं पाशविक प्रवृत्ति मदुगु मखु, वहे पाशविक प्रवृत्तियात हाँनिसं लेहेथनाः मानवो-चित प्रवृत्तिया सृजना मयायेकं पशु व मनूया

समाजय् खुँ फेरक ज्वीमखु, वस् छम्ह जेहेनदार पशुया नातां मानव समाजय् पशुया स्वयो नं अगो विकृति खने दै । अले गथे छम्ह दुगुचित प्यनं प्यंकी, दानं दाइ, मनकुसे सास्ति नं याना तइ, हानं स्यानाः वयागु तुं ला नं नइ, अथे हे गति दुर्बल विचरा सोळा सीधा पिनि जुया चवनी ।

सोळा सीधाया यदि अर्थे खः दुर्बलपिं, अन्याय व अत्याचारं कोत्यय्काज्वीपिं, प्रतिकारं मयाइपिं, संसारय् जुयाचवंगु अत्याचारं विमुख ज्वीपिं, ग्याफर जुयाः अन्याय सहयानाज्वीपिं खः धाःसा, बौद्ध-धर्म थथे दुर्बलपिं सोळा सीधा तय्गु धर्म मखु । यदि अन्याय व अत्याचार याइपिं खुँ, बदमास लुच्चा, फटाहा, जालीतय्त 'मिखाया पलेसा मिखा, वा या पलेसा वा,' घकाः उमित नं अन्याय व अत्याचार यानाः बदला कायेगु हे उचित ज्या यायेगु खः धैगु खःसा बौद्ध-धर्म थुजोगु दुराचार केन्द्रित धर्म नं मखु । थ्व निगुलि अति तोताः बौद्धधर्मं मध्यममार्ग क्यनाचवंगु दु । सत्य व शान्तिया तेर्जे खुँ बद-मास दुराचारीतय्त नं साधु सन्तय् परिणत याइपिं सशक्त सबल सदाचारीपिनिगु धर्म खः बौद्धधर्म ।

वास्तव्य धाये धा.सा बौद्धधर्मया गुलि
 अवनति वा बदनाम, थथे सुम्क च्वनाः अन्याय
 व असत्ययात सहःयाइपि दुर्बलपिसं यानाजुया-
 च्वन, वा अन्याय व अत्याचारया बदला अन्याय
 व अत्याचारं हे काइपिस यानाजुयाच्वन, उलि
 अवनति वा बदनाम मेपि धर्मावलम्बीपिसं वि-
 रोध यानाः जुयाच्वंगु मद्रु । सुम्क च्वनाः अत्या-
 चार सःयायेगु बौद्धधर्मं कीत स्यनाच्वंगु मद्रु,
 अत्याचारीतयत् अत्याचारं हे दमन यायेगु आ-
 वहान नं बौद्धधर्मं यानाच्वंगु मद्रु, थथे अन्याय
 याइपि व अन्याय सःयाइपि ला या क्रुर नर
 राक्षस खः या कमजोर पशुत खः । वास्तव्य
 बौद्धधर्मया मूल दुश्मन थुपि हे खः ।

बौद्धधर्म निर्बल आत्मशक्ति हीनपिनिगु धर्म
 मखु, सबल सशक्त मनोवल दुपिनिगु धर्म खः ।
 सत्यया बलं अन्यायीतयत् नं सत्यया लँय यंके
 फुपिनिगु धर्म खः सत्य व शान्तिया लँय निर्भी-
 कतापूर्वक न्ह्याःवनीपिनिगु धर्म खः बौद्धधर्म ।
 सत्य व शान्तिया ज्योति असत्य व शोषणया
 अन्धकारयात मितय् यानाछ्वये फुपिनिगु धर्म
 खः बौद्धधर्म ।

प्रश्न थ्व ज्वीफु कि पलकय् थ्वी धुं कुपि
 पुनांखुं, बदमास शोषकतय् सत्य व शान्ति
 विश्वास याकाः थःगु पुलांगु बानि तोतुकाः भिगु
 लँय यंके फैला ? म्वायेगुया लागी संवर्ष जुया-
 च्वंगु दानवीय समाजय् सत्य व शान्तिया लँय
 वनाः जीवन हने फैला ? वास्तव्य समाजया
 अस्तित्व यदि थौतक नं दयाच्वन धाःसा थ्वहे
 कारणं कि आःतक नं आपालं मनूतय् दुनुगल्य
 बुलुया च्वंसां बौद्धधर्मया जः ल्यनाच्वंगु दनि,

सत्यया भय शान्तिया चाहना छुं अंशय् दनि,
 करुणा मैत्री आदि कतःया दुःखं थः नं दुखित
 जुयेगु भावनाया छुं अंश ल्यना हे च्वंगु दनि ।
 थ्वहे कारणं जक मखुसा थौं कीगु समाज मदये
 धु कल ज्वी । न्ह्याथे हे क्रुर बदमासतय् नं आत्म
 जनपाखे आत्म-भावना ला दहे दै । थो हे ल्यना
 च्वंगु बुलुमियात थ्वोकेगु, आत्मीय जनपाखे जक
 मखु, दक्व प्राणीपाखे मैत्री व करुणया भावना
 जागृत यायेगु स्यनिगु धर्म खः बौद्धधर्म ।

आपालं दँ मद्रुनि, भारतय् महात्मा गांधी
 व वस्पोलया सहयोगीपिसं सत्य व शान्तिया
 शक्ति बृटिशतय्गु हिंसा, दमन व अन्यायया
 साम्राज्ययात लिंगिलिगि संकाः कोथःगु, उकि
 गांधी व वस्पोलया सहयोगीपिसं सत्य व अ-
 हिंसाया ज्योतियात थ्वीकाः 'राम राम' या नाम
 जपय् याःसां नं, आदर्श बौद्धया नमूना प्रस्तुत
 यात म्हुतुं राम कृष्ण ईसान्ह्यागु हे जपय् यानाः
 थजु, आचरणं हे जक सुं बौद्ध ज्वी, जातं वा
 धर्मं मखु । यदि बौद्धधर्मावलम्बी जुयाः नं,
 त्रिपिटक हे कण्ठ यानाः नं, न्हि न्याकः पञ्चशील
 काःसां, यदि सुं अन्यायी व अत्याचारीया न्ह्या-
 छ्यं कोछुकाः जुयाच्वन धाःसा, अथवा असत्य
 या बदला असत्य व अन्याय यानाः हे कयाच्वन
 धाःसा, आचरणं व बौद्ध मखु । स्वयं बुद्ध भग-
 वानं नं उजोपि ध्वंगी मनूतयत् मोघपुरुष धकाः
 फटकारय् यानाविज्याः ।

अथे हे ईशा आचरणं छम्ह आदर्श बौद्ध
 खः, जात वा धर्मं न्ह्याःगु हे ज्वीमा । वस्पोलं
 असत्य व दुराचरणयात छ्यं कोछुकाः मखु, सत्य
 व सदाचारणया बलं छ्यं धस्वाकाः सामना

यानाविज्यात । सत्यया मतयात वस्पोलं थुलि
 ध्वीकाविज्यात कि २००० वर्ष लिपा तक नं व
 ज्योति बिना हे च्वन तिनि । अन्यायीयात न्यायी
 यायेगु अःपु मजू, भ्रष्टाचारीतयत् सदाचारी
 यायेगु अःपु मजू । भारतय् सत विनोवा भूदान
 फौव बल्ल ला मनूतसें ज्याय्जी लगय् मजूगु
 जम्पा वान्छीया विधाः ध्वंलात घासेलि फीसं
 हातां वा उदाहरण बयनाः अन्यायीत न्यायी
 ज्वीला ? दुराचारीत सदाचारी ज्वीला ? शक्ति
 ज्वनाच्चनिपिसं छ्यं कोछुका जूसा शक्तिया
 प्रयोग मयाइला ? थ्व ग्याफर अवौद्धतय्गु घापू
 खः । छ्यो कोछुकेगु खँ बौद्धधर्म म्दु । छ्य
 ल्होनाः दुराचारीतयत् दुराचार ध्वीकाविधाः
 सदाचारय् यकेगु धर्म बौद्धधर्म खः । संत विनो-
 वां पूरा भारत हे दान काय् मफुसां गुलि अशय्
 भूदानया महिमा मनूतयत् ध्वीके फत उलि हे

अंशय् वस्पोल सफल जुल । उकिं यदि थौकन्हय्
 समाजय् छुक्सिं खं थोइगु दःसा थोइ बौद्धधर्म
 हे । थौकन्हय् समाजय् जुयाच्चंगु वा भविष्ये
 ज्वीगु अन्याय वा अत्याचारयात निर्मूल सुनानं
 याय्फै धैगु खःसा याय्फै सशक्त सबल बौद्धधर्म
 हे ।

थौया जमाना विज्ञान व प्रविधियागु नं
 जमाना खः । विज्ञान व प्रविधिया उपयोग
 यानाः देश विकास यायेगु जमाना खः । थुजोगु
 थौकन्हय्या जमानाय् ग्याफर नक्कली बौद्धतय्गु
 मखु, सबल सक्कली बौद्धतय्गु आवश्यकता दु ।
 देश विकासयागु ज्याय थःगु सामर्थ्य अनुसार
 संलग्न जुयाः नं विकासयागु गतियात अवरोध
 याइपि खुं बदमास लुच्चा फटाहा जालीतयत्
 सामना यानाः उमित नं बौद्धय् परिणत यायेकुपि
 बौद्धतय्गु आवश्यकता दु ।

सम्पादकयात श्रुती

हनेब्रह्मह सम्पादकजु,

छिगु लोकन्हाःगु पी 'आदन्दभूमि' पाखें जिमिसं
 नेपाल बौद्धपरियत्ति शिक्षा केन्द्रयात निम्न खँत ध्या-
 नाकर्षण यानाच्चवना ।

दैय्दसं बौद्धपरियत्तिया विद्यार्थीपिन्त उत्साहित
 यायेत वियाच्चंगु पुरस्कार तथा प्रमाण-पत्र तसकं
 सराहनीय जू । तर विगत २ शैक्षिकवर्षनिसें थुगु
 पुरस्कार वितरण मयाःगुलि परियत्तिया परीक्षा विधाः
 उत्तीर्ण जूपि विद्यार्थीत अजूचायाच्चंगु दु ।

उकिं थुखेपाखे सम्बन्धित थासं याकनं हे माःगु

पला न्हाकाः विद्यार्थीपिन्त प्रोत्साहित याना दी धकाः
 आशा यानाच्चवना ।

छिम्ह

शारदा श्रेष्ठ,

लुना रन्जित

संगीता जोशी

२०४४-४-१०

सुदर्शन दर्शनधारी

व मेमेपि परियत्तिया

विद्यार्थी पासापि, येँ ।

आचरण क्वातुकेला माःगु छुं खँ

— के. पी. मानन्धर

दान - दुःखीतय्गु दुःख तंकावीगुयात हे दान धाइ। दान धैगु गुम्हं मनूतय् धुकुती स्वयंकेत दान बीगु योग्य मजू। उकि न्ह्यामेस्या न्ह्यागु वस्तु दान व्यूसां सुपात्र स्वया दान बीमाः। नये मखंहांसित नयेगु वस्तु, वसः मरुहांसित वसः दान बीगु। वयेंतु छेँ, वुँ मरुहांसित छेँ, वुँ दान बीगु उत्तम खः। तर दान बीगु धयां थ.गु चित्तं फये फयेक अब्बा थः जहान मस्त खांलाकाः दान बियां छुं प्रयोजन मरु। जी श्रद्धालु भक्तजनपिसं फुगु चाःगु कथं नये मखंपिनिगु लागी अनाथालय्, आखः बोने मखंपिनिगु लागी पाठशाला ब्वनेकु चायेका बीगु तः धगु पुण्यकर्म खः। वयेंतु थाय् वाय् मरुपिनिगु लागी धर्मशाला व लः तोनेगु मरु थाय् हिति तयावीगु तःधंगु सत्कर्म खः। न्हागु परापूर्वकाल यापि जुजु महाराजा व साहु महाजनजसे फुगु चाःगु कथं दानशाला स्वयाः ततःधं पुण्यकर्म यानावंगु दु।

शील - न्ह्याम्ह मनूखं न्ह्यागु कर्म या सां थगु आचरण भिकेमाः। छवें धर्म कर्मयागु लैय् वनाः मेपाखें कपिन्त स्यायेगु, पालेगु, चिवाकायेगु, फताःखँ ल्हायेगु, कपिन्त नुगलय् स्याकेगु, कपिनि भिजं - मिसा स्यंकेगु आदि भमिगु कर्म यानात्रुव धासा व दानधर्म-यानागुया छुं पुण्य फल लाइ मरु। वयेतु कपिनिगु धन सम्पात्त खुगा कायेगु, कपिनिगु दाना-पाती हरण यायेगु

मिलय् जुयाचर्वपिन्त फायेगु, राग-द्वेष तयेगु आदि कर्म याइपिन्त मखुगु कर्मया विपाक भोगय् याये माली। भिगु कर्मयागु फल भि हे जुइ, वयेंतु भमिगु कर्मयागु फल भमि हे जुइ।

क्षान्ति - कपिन्त बोला सायेगु ज्या मयायेगुयात क्षान्ति पारमिता धाइ। सः यायेगु हे परम धर्म खः। क्रोधयागु वशय् लानाः कपिन्त दायेगु, पालेगु अथवा स्यायेगु याइगुयात धर्म धाइ मखु। सिद्धार्थ गौतम बुद्ध यात वया किजा देवदत्त मखु मखुगु अकर्तव्य या.गुलि वं दुःख सी माल। अथेसां धैर्य व न्ह्ये सिद्धार्थ गौतम बुद्ध थःगु हे कर्मयागु विपाकं यानाः दुःख सी माःगु धका थः किजा देवदत्तयात छुं हे बोला सायेगु ज्या मयाः। उकि कपिनिनाप तं पिक्कयाः ल्वादयेगु ल्वायेगु हालेगु व करपिसं गथेयात अथे हे बोला सायेगु ज्या मयायेगु धर्मयात हे क्षान्ति धाइ। परन्तु व अकर्तव्य चित्तं याःम्ह मनूखं कपिन्त भमि याःगु पाप कर्मयागु फल चाहे न्ह्याक्को दँ लिपा जूसां नं पलेसा पुलेमाः। अथवा वं थम्हं यान गु कर्म बियाक भोगय् यायेमाः।

मनू जन्म दुर्लभ खः, लोक्य मनू जुपाः जन्म कायेगु अत्यन्त दुर्लभ खः। अझ व स्वयाः नं प्रब्रज्याश्रम कयाः विरतनयागु शरणय् दुहाँ वनेगु अतिकं दुर्लभ खः।

आनन्दभूमि

उक्तिं श्व संसारय् यक्व मन्तूत तः धंपि जुइमा चीधंपि जुइमा बुद्धयागु शासनय् दुहाँ वनाः प्रवृज्याश्रम कयाः यक्व पुण्य लाभ यानाचवगु दु । बुद्धयागु शासनय् दुहाँ वनेत तःधचीधं थजात कोजातयागु भेदभाव मदु । यदि मनुखं दशाकुशल पारमितायात त्वःताः थःगु काय-वाक्-चित्त शुद्ध यात धाःसा व मनुखं भिक्षुयागु चर्याय् दुहाँ वने माःगु नं छुं जहरत मरु । यदि भिक्षुयागु चर्याय् दुहाँ वनाः नं सँ पिचुक खानाः काषाय वस्त्र पुनाः वैगु काय-वाक् चित्त शुद्ध मजुल धाःसा अथवा दशाकुशल पापयात त्वःते मफुत धाःसा व भिक्षुयागु चर्याय् दुहाँ वनी न छुं ज्यालगय् मजू ।

राग भावना - ग तक मन्तूतके कामना दया च्वनी अनतक मसीतसे वंत दुःखं त्वःती मखु । गुकुन्ह व कामना रहित जुयाः ज्या धाइ उवलय् तिन व दुःखं मुक्त जुइ । तर मन्तूतय्सं कामना मयासे पलख नं च्वने फैं मखु । मने थथे याये मानि, अथे याये मानि धकाः कामना यायेगु हे दुःखं त्येकेगु खः । उकि ततःधंपि ऋषि मुनितय्सं मनय् छुं हे क्वेश व कामना मतसे ततःधगु योगसाधना याइ । श्व योग साधना दक्वं मनय् छुं हे क्वेश, राग - द्वेष व कामना मतसे यातधाःसा हे जक पूर्ण जुइगु खः । व योगसाधना याइपि ऋषि मुनितय्सं न थःगु शरीरयागु माया याइ, न ककिगु ऐस आराम व धन वैभव खनाः ईर्ष्या याइ । इमित स्वैगुं लोभ लालसा मरु । इमित थः नयेगु तीगु सुखं च्वनेगु नं कामना मरु । साःसां मसाःसां न्हाय्कति सिसा फल कन्दमूल नयाः नये पित्याः लंकी । न्हायागु नःसां इमिसं प्वाः जायेक नयेगु तृष्णा याइ मखु । नये पित्याःगुसम्म लंकी । अझ थुलि नं मनसे लःजक तोनाः नं परब्रम्हयागु तपस्याय् लीन जुयाच्वनी इमित थःगु शरीरयागु

माया मरुगु जूगु निर्मित धोर जंगले तपस्या याताः थःगु शरीर हे गंकाछ्वै । तर परब्रम्हयागु ज्ञान प्राप्त मजूतले इपि इकिधिकि नं सनी मखु । परब्रम्हयागु ध्याय् च्वनिवलय् इमिसं थःगु शरीरयागु ल्हाः तुति कपिसं चंद्रक पाना यंकुवां इमिसं छुं चाइ मखु । धुं भालुं नैगु डर ला इमिके भ्याः मति हे दे मखु । वथेतुं छन्हुया दिनय् सिद्धाथं गौतमं नं बोधि वृक्षयागु ववय् बोधिज्ञान प्राप्त मजूतले थःगु शरीरयागु छुं हे माया मतसे तपस्याय् लीन जूगु खः । गौतम बुद्धयात स्वर्गयागु राज्य कायेगु इच्छा व स्वर्गयागु राज्य कयाः तीन लिभुवनया मालिक जुइगु इच्छा मखु । वैगु इच्छा श्व जगतय् च्वंपि सत्वप्राणीया उद्धार यायेगु निर्मित व बोधिज्ञान प्राप्त याताः निर्वाण पदवी कायेगु खः ।

अतित्य संसार - गनतक मन्तूत क्लेशावरणं मुक्त जुइ फैंमखु अनतक अनुत्तर ज्ञान प्राप्त जुइ फैं मखु । गन तक मन्तूतय् राग त्वःती मखु अन तक क्लेशावरणं मुक्त जुइ फैं मखु । संसारय् च्वनाः राग लुकिसं मतयेगु यात हे वैरागी धाइगु खः । श्व संसारय् वैरागी जुइपि निगु प्रकारयापि मन्तूत दु । छम्ह श्व खः कि नये मखनाः ती मखना धाइ-ल्हाइपि मरयाः मनय् वीत राग जुयाः वैरागी जुइपि नं दु । गुम्हं नये त्वने दयानं कलाः मचाखाचा, मां, बौ, दाजु किजापि दयां नं धन-सम्पत्ति ऐववयं फुक्क दयां नं सांसारिक मोह मायां वीतराग जुयाः वैरागी जुइपि नं दु । तर थज्यापि कम मात्रां जक दै । गुम्हेस्यां राज्य व सुख भोग आदि त्वःताः वर्णाश्रम तपोवनपाखे तपस्या याःवनी । गुम्हेस्यां छेँ वुँ धन-सम्पत्ति फुक्क दयां नं भिक्षु चर्याय् दुहाँ वनाः ब्रम्हचर्य वृत पालन याता बुद्धयागु शासनय् च्वनाः यक्व पुण्य

लाम याइ । गुम्हेसियां थ्व संसार धँगु अनित्य खः, थुकी च्वंगु वस्तु फुक्क अनित्य खः धँगु सीकी वत छुं वस्तु-यागु राग दै मखु । अले क्लेश नं दै मखु । थ्व मनुष्य देह हे छगु नश्वर खः अले थुकी च्वंगु वस्तु फुक्क नश्वर खः झीसं सीवल्य छुं ज्वनावने मरु धँगु सीकाः थम्हं खनाचवनापि मां, बौ, दाजु किजापि सुं ल्यू ल्यू वैं मखु धँगु सीकाः माया मोहयागु जंजालयात त्वःताः प्रज्ञाचक्षु यागु मिखां खंकाः त्रिरत्नयागु शरण्य वनेगु हे तः धंगु पुण्य लाम यायेगु खः । थुलि याये मफुसां भिगु आचरण्य च्वनाः भिगु ज्या यायेगु, कपिन्त स्यायेगु, पालेगु, नुगल्य, स्याकेगु, मिल्य जुयाचवपिन्त फायेगु, चिवा कायेगु, त्वायेगु, स्यायेगु, कपिनि मिसा-भिजं स्यंकेगु इत्यादि फुक्कं मभिगु आचरणयात त्वःताः थःगु मन वचन कर्म कपिनिगु, मभिगु चित्य मयायेगु, गुम्हेस्यां थःगु हितयागु, लागी मखु कपिनिगु हितया लागी ज्या याइ उम्ह मनुयात सत्व धाइ । समाजयागु सेवा यायेगु नं छगु तःधंगु धर्म खः । कामाग्नि दग्ध ज्ञान नर नारी तसें शील, धर्म लज्जा, पाप छुं हे

विचार याइ मखु । इभिसं कामाग्नियागु वश्य लानाः ज्यान वंसां छुं हे चाइ मखु । कामाग्नि आसक्ति जुइगु अथवा रतिराग जुइगु छगु मनूयागु स्वभाव खः । वरु भुतुली छुयातःगु नयागु ताप सहयाये फैं कामाग्नि यागु ताप सहयाये फैं मखु धैतःगु दु । थुकि विमुख जुइ फयेकेगु हे निर्वाणया लँ खंकेगु मध्ये छता खः ।

तृष्णायागु तरंग— गनतक मनुत थ्व संसार्य जन्म ज्याचवनी अनतक मनुया मनय तृष्णायागु तरंग वैचवनी गथे कि समुद्रय लःयागु छाल वैचवनीगु खः वथेतुं झीगु जीवनय नं मसी तलेयात तृष्णायागु तरंग त्वःती मखु । थ्व संसार्य मनुतय सं छुं न छुं कामना मयासे च्वने फैं मखु । साक भिक जक नयेगु मयाःसां प्वाः जायेक नयेगु ला अवश्य कामना याइ । उकि मनु-तय सं छुं छगु कामना मयासे च्वनेगु अतिकं थाकु । धन सम्पत्ति व सुख वैभवयागु कामना मयासे सत्व-प्राणीपिनिगु हित यायेगु निमित्त कामना यायेगु यात हे अनुत्तर बोधिज्ञान प्राप्त यायेगु धाइ । व हे अनुत्तर बोधिज्ञान शाक्य मुनिन्द्र गौतम बुद्ध प्राप्त याःगु खः ।

प्रश्नोत्तर स्तम्भ

प्रश्न १ तपाईंको प्रश्नोत्तर स्तम्भमा विषयना ध्यान सम्बन्धी प्रश्नको उत्तर दिइन्छ कि दिइँदैन ?

— रमेश शाक्य

चलखु, पाण्डवहाल, ल. पु.

उत्तर नं १. यथास्तम्भ बुद्धधर्म सम्बन्धी कुनै प्रश्नको उत्तर दिने हाम्रो कार्यक्रम छ । विषयना बौद्धध्यानसँग सम्बन्धित भएकोले त्यस सम्बन्धको प्रश्नको उत्तर अवश्य दिइन्छ ।

प्रश्न नं २ बुद्धधर्मका आदि भिक्षुहरूमा सबभन्दा रिसाहा कहिने र सबभन्दा नरिसाउने भनिएका भिक्षुहरू को को थिए ?

— दर्पण शाक्य

अँवाहाल, काठमाडौं

उत्तर नं २. बुद्धधर्मका आदि रिसाहा भिक्षुहरूमा सुधर्म, बहुभाण्डिक र कोसाम्भ्र थिए र नरिसाउने भनिएकोमा सारिपुत्र महास्थविर थिए ।

(Continued from Previous Issue)

PATICCASAMUPPADA— Process of life

Om Prakash Pathak and Dr. Veena

Department of Buddhist Studies

University of Delhi

Buddha said- 'As a blind man without a guide takes sometimes the right path and sometimes the wrong one, similarly a man with ignorance goes on flowing in the stream of becoming doing sometimes immoral deeds and never getting rid of suffering.'

2. Sankhara- It means activities or action. In the Buddhist tradition, it is the name of Cetana (volition). There arises avolitional effort at the surface of mind to do this or that. Such effort, when it finds manifestation through the physic-door, is called physical action (Kayakamma). When it appears through vocal door, it is called vocal action (vacikamma). When it arises just like the waves on the surface of mind only, it is called mental action (manokamma). Action really speaking, is mental only, and

the three names, it receives is due to the doors through which it appears. Consciousness and action are synonyms. Action, again, is moral, immoral and meditational. Each type of action is determined on the basis of the roots. These three types of action have ignorance as their cause.

Vinnana- The third link is uniting consciousness. The literal meaning of the term Vinnana, is consciousness. Its technical meaning is birth-consciousness or uniting consciousness. It links one state of existence with another. It is one of the resultant consciousness which prepares the background of birth of a being. In a particular form of existence. According to the tradition, an action appears and disappears just like the waves in the river. It, at its moment of disappearances, leaves behind its

impressions on the mind such an impression is called *Vivaka* or the resultant of the action. Since the actions are of three types — moral, immoral and meditational, the resultant are also of three types. That is to say, when an action is moral, it produces a moral resultant; when it is immoral, it gives rise to an immoral resultant. The meditational actions however, always produce moral resultant.

The resultant of actions go on accumulating throughout the life. The sum total of the same appears in the last moment of life, technically called the death consciousness. This consciousness unites the present state of existence with the new one and thus the process of existence goes on continuing. That is why, it is called uniting consciousness. It arises depending upon action.

4. *Nama-Rupa*— It means mind and matter. As soon as the uniting consciousness flows in the new state of existence, there is the arising of initial subtle form of mind and matter taking within themselves the entire potential forces. *Nama* here stands for consciousness and psychic factors. *Rupa* refers to matter. These two *dhanas* constitute the personality

of a being. Consciousness and psychic factors are co-existing and closely associated states which arise together, cease of function together and also have the same objective context and the same base. They constitute the mental aspect of personality whereas *Rupa* or matter constitutes the material aspect. Thus, mind and matter, together constitutes the form of man. They come into existence depending upon uniting consciousness.

5. *Salayatana*:— It is the fifth link. It means six bases. The eye, the ear, the nose, the tongue, the body and the mind are the six senses. After the appearance of mind and matter, there come into existence these six bases. Out of them, the first five are material whereas the sixth one is the mental. Each of the five senses is a quality to do something. The eye, which we see externally, is not the real eye. A man may possess this external form but still be blind. Therefore, the real eye is the quality to see. Similarly, the ear is the quality to hear, the nose is to the quality of smell and so on. The functions of each sense — organ is to grasp the object. These six bases come into existence depending upon mind and matter.

6 Phassa:- It is the name of the contact of the sense organs with their respective objects. When an object present itself within the range of a sense organ there is the contact of the two. When a visible object comes within the range of the eye, there is the contact of the eye and the visible object. This contact is, really speaking, mental. An eye cannot see the visible object when it is not associated with mind. Similarly mind also cannot see the object without its association with the eye. Therefore, it is the contact of the mind, through the sense-organs, with their respective objects. Since there are six types of objects - visible, audible, odorous, sapid, tangible and

ideational - and since they appear in the range of six sense-organs as eye, ear, nose, tongue, body and mind, there are six types of contact also. The contact comes into existence depending upon the six bases.

7. Vedana:- When there is the contact of the sense-organs with their objects, there arises feeling (Vedana). Feeling means having the experience of the objects. Mainly, there are three types of feeling-

- i) Pleasant feeling;
- ii) Unpleasant feeling; and
- iii) Indifferent feeling.

(Contd. on next Issue)

Quation from Arhats

'Calm in mind, calm in speech, calm in deed, who rightly knowing is wholly freed, perfectly peaceful and equipoisen.'

सम्पादकीय

धर्म-समन्वय

नेपालीहरू हिन्दू र बौद्ध दुई धर्ममा विभाजित भएपनि उनीहरू दुबै धर्ममा आस्था राख्दछन् । धर्म जे भएपनि उनीहरूको आस्था र आत्मा एकै छ । यही कारण नेपालमा धर्मको नाममा विवाद नआएको हो । नेपालको इतिहासमा जति पनि शासक आए दुबै धर्मलाई उत्तिकै संरक्षण गर्ने भएका छन्, यो कुरा इतिहासको पानाले साक्षी बन्दछ । नेपाल अक्षुण्ण र अविभाज्य भएको यही एक कारण पनि हो ।

देवपत्तनको पशुपति र गोपुच्छ पर्वतमा रहेको स्वयम्भू दुबै नेपाल र नेपालवासीका संरक्षक देवता हुन् । यी दुबैको संरक्षण एवं सुधार नेपालीको आकांक्षा हो । पशुपतिस्थान भित्र चारैतिर मन्दिरै मन्दिर रहेको धार्मिक भक्तहरूकै देव हो भने स्वयम्भूमा रहेका धेरै चैत्य र मूर्तिहरू पनि धार्मिक भक्तहरूकै देव हो ।

पशुपति र स्वयम्भूमा पूजा आज निरन्तर रूपमा भइरहोस् भनी दुबै ठाउँमा गुठीहरू राखिएका छन्, यी सबै धर्मप्रति आस्थाका कुरा हुन् । त्यस्तै पशुपतिका भक्तले स्वयम्भूमा र स्वयम्भूका भक्तले पशुपतिमा पूजा आज चलाउने गरेको प्रशस्त प्रमाणहरू अहिले पनि छन् । यी, नेपालीको धर्मसहिष्णुता र धर्मसमन्वयका पाइला हो । नेपालीहरू धर्मको माध्यमबाट समाज सुधार चाहन्छन् यो नेपालीको प्रवृत्ति हो ।

आज लुम्बिनी विकास र पशुपति विकास समितिहरू बनेकोमा सारा नेपालीहरू हर्ष विभोर भई सन्तुष्ट छन् । यसै बेला स्वयम्भू विकासको लागि पनि सरकारी संरक्षणप्राप्त योजनावद्धरूपको एउटा समिति गठन भएमा धर्मसमन्वयमा अर्को एक दरिलो पाइला हुन जानेछ भन्ने आनन्दभूमिले विश्वास लिएको छ । ❀

वीरपुत्र चक्रवर्ति

[नेपाली भाषा]

आनन्दकुटीमा धर्मचक्र दिवस

२०४४ आषाढ २७, काठमाडौं—

प्रतिमास पूर्णिमाको दिन बुद्धपूजा र धर्म-देशना हुने सिलसिलामा यहाँको आनन्दकुटी विहारमा धर्मचक्र दिवस सम्पन्न भएको छ । शीलप्रार्थनाबाट शुरु भएको उक्त दिवसमा भिक्षु अनिरुद्ध महास्थविरले आषाढ पूर्णिमाका दिन भगवान् बुद्धको जीवनीसँग सम्बन्धित घटनाहरू जस्तै बोधिसत्वको महामायादेवीको गर्भमा प्रवेश, सिद्धार्थको गृहत्याग, गौतमलाई बुद्धत्व-लाभ र पञ्चभद्रवर्गीयमा धर्मचक्रप्रवर्तन उपदेश आदि संयोग परेको विषयमा प्रकाश पार्नुभयो ।

सो बेला धर्मदेशना गर्नुहुँदै भिक्षु अश्वघोष महास्थविरले धर्मचक्रसूत्र अति महत्त्वको छ र हामी जस्तो भवचक्रमा अलमलिरहेकाहरूले यसलाई सम्झन ज्यादै कठिन छ भन्नुभयो । यसरी नै वहाँले भन्नुभयो— खाने पिउने र मोजमज्जा गर्ने जस्ता भौतिक सुख सुविधामा मात्र नलागी मध्यम मार्गलाई अपनाउन सकेमा मात्र धर्म-चक्रसूत्रको अर्थ बुझ्न सकिने हुन्छ र दुःखको कारण तृष्णा भएको कुरा धर्मचक्रसूत्रमा उल्लेख भएको कुरा पनि बताउनुभयो । त्यसबेला आनन्दकुटी दायकसभाका कोषाध्यक्ष भाइकाजिले आनन्दकुटी विहारमा वर्षावास बस्ने भिक्षुहरूका

लागि भोजनको व्यवस्था गरिनुपर्ने कुरा उल्लेख गर्नुभयो र दिउँसो परित्राण पाठ भई भिक्षु कुमार काश्यप एवं विजित श्रामणेरबाट धर्म-देशना भएको थियो ।

अस्पताललाई सहयोग

२०४४ आषाढ १, काठमाडौं—

नेपालमा क्यान्सर अस्पताल स्थापना गर्ने कार्यको प्रचार प्रसार शुरु भएदेखि त्यस संवेदनशील कार्यमा श्रद्धा पोख्ने नेपालीहरूको संख्या दिन प्रतिदिन बढ्दो छ । यसै सिलसिलामा केलटोलका विजुलीमुनि वज्राचार्यले रु. १००० र धिम्य त्वहँका तुलसीमायाद्वारा रु. १००१-उक्त कार्यक्रमको लागि भिक्षु मैत्री मार्फत चन्दा प्रदान गरेको जानकारीमा आएको छ ।

श्रद्धेन्द्रिय विषयमा छलफल

२०४४ आषाढ १९, काठमाडौं—

धर्मोदयसभा अन्तर्गतको नेपाल बुद्धिष्ट इन्स्टिच्यूटबाट प्रत्येक शुक्रवार सञ्चालन भइ-रहेको छलफल कार्यक्रममा श्रद्धेन्द्रियवारे मन्तव्य व्यक्त गर्दै भाइलाल महर्जनले भन्नुभयो— विश्वासको आधारमा काम कुरो चलाइराखेकोले संसारमा प्रचलित लौकिक व्यवहारको प्रवृत्ति-ज्ञान एवं लोकोत्तर निवृत्तिज्ञान विचार गर्नुमा श्रद्धा इच्छा प्रकट गरी दृष्टि पुऱ्याउनु, कर्मको विपाकफल हेरी अग्रसर हुनु, राम्रो नराम्रो

कामको फल प्रवृत्ति निवृत्तिको परिणाम यस्तो हुन्छ भन्ने कुराको बोध गर्ने र राग द्वेष र मोह आदि अकुशल प्रवृत्तिका कर्मलाई सुधार गर्दै लैजानु समेत ४ सिद्धान्त श्रद्धेन्द्रियभिन्न पर्दछ ।

यस्तै अयोध्याप्रसाद प्रधानले अन्धविश्वास श्रद्धा होइन, श्रद्धा करबलबाट हुने कुरा पनि होइन, यो त श्रद्धापूर्वक मनोभावना परिवर्तन गर्दै चतुरार्य सत्य र त्रिरत्न उपर विश्वास गर्नु नै श्रद्धाभाव हो भन्नु भयो । यस्तै प्रा. आशाराम शाक्यले धर्मको खास उद्देश्य तृष्णाबाट अलग भई अरूको प्रयासबाट सम्पन्न कुशल कामकुरो प्रति पनि श्रद्धा प्रकट गर्नु पर्छ भन्नु भयो ।

धर्मदूत समितिद्वारा कार्यक्रम

२०४४ आषाढ २७, काठमाडौं-

पुनर्गठित धर्मोदयसभा अन्तर्गत गठन भएको धर्मदूत समितिले बुद्धविहारमा गुरुपूर्णिमाका दिन धर्मचक्र प्रवर्तन सम्बन्धमा एक प्रवचन समारोह सम्पन्न गरेको छ । प्रत्येक पूर्णिमामा बौद्धदर्शन बौद्धकला, संस्कृति एवं धर्म सम्बन्धमा हुने प्रवचन कार्यक्रमको थालनीको रूपमा त्यस समारोह भिक्षु सुमङ्गलद्वारा प्रदीपपूजाका साथै धर्मदूत समितिका सदस्य-सचिव सुवर्ण शाक्यको उद्घोषण सञ्चालनमा शुरू भएको थियो ।

धर्मदेशना गर्नु हुँदै धर्मदूत समितिका अध्यक्ष भिक्षु सुदर्शनले धर्मचक्र प्रवर्तन सम्बन्धमा समीक्षात्मक विशद व्याख्या गर्नुका साथै बुद्धधर्ममा पाप प्रक्षालनको उपाय छैन र कर्मफल भोग्ने पर्छ भन्नु भयो ।

त्यसबेला स्वागत भाषण गर्नु हुँदै धर्मोदय सभाका महासचिव प्राध्यापक आशाराम शाक्यले

५ संयोग परेको आषाढ पूर्णिमाको महत्वमाथि प्रकाश पार्नु भयो । त्यस्तै धर्मोदयसभाका एक उपाध्यक्ष लोकदर्शन वज्राचार्यले धन्यवाद ज्ञापन गर्नु हुँदै धर्मोदय सभाले विकेन्द्रीकरणको सिद्धान्त लाई अपनाई विभिन्न समितिलाई अधिकार प्राप्त गराई क्रियाशील गराउने भएको कुरा बताउनु भयो ।

धर्मदूत समितिका सदस्य-सचिव सुवर्ण शाक्यले बुद्धधर्मलाई जनजनमा पुऱ्याउन समिति-त्रिले ५ भागमा विभाजित कार्यक्रमको रूपमा बनाएको कुरा बतऱउनु भयो ।

सो कार्यक्रममध्ये प्रत्येक पूर्णिमाका दिन बौद्धधर्म, दर्शन, कला संस्कृतिको विषयमा विद्वान्हरूबाट प्रवचन, विशेष पर्वमा सम्बन्धित विषयमा समारोह, २ दिने गोष्ठी, विभिन्न भाषामा बुद्धजीवनीसँग सम्बन्धित विषयमा पुस्तिका प्रकाशन र जिल्ला जिल्लामा धर्मदूतको रूपमा भ्रमण गरी त्यहाँ प्रवचन, व्याख्यान तथा गोष्ठी गर्ने रहेको छ ।

धर्मचक्र प्रवर्तन दिवस मनाइयो

२०४४ आषाढ २७, काठमाडौं-

स्थानीय गणमहाविहारमा सङ्घमहानायक भिक्षु प्रज्ञानन्द महास्थविरको अध्यक्षतामा गठित धर्मचक्र प्रवर्तन दिवस समारोह समितिले विहान सिंगारिएको हात्तीमा भगवान् बुद्धको प्रतिमा राखी शोभायात्रा सम्पन्न गरेको छ । उक्त दिन सङ्घनायक भिक्षु प्रज्ञानन्द महास्थविरको सभापतित्व एवं परराष्ट्र एवं भूमिसुधार मन्त्री शैलेन्द्रकुमार उपाध्यायको प्रमुख आतिथ्यमा भिक्षु सुदर्शन, लामा भिक्षु सुमन विकास र भू. पू. मन्त्री भुवनलाल प्रधानले धर्मचक्र विषयमा

आ-आपनो मन्तव्य व्यक्त गर्नुभयो । सो अवसरमा मन्त्री शैलेन्द्रकुमार उपाध्यायले भगवान् बुद्ध शान्तिको निमित्त विश्वकै गुरु हुनुहुन्छ भन्ने उद्गार व्यक्त गर्दै दुर्व्यसनीहरू बढेकोमा चिन्ता लिनुपर्ने एवं रातारात करोडपति हुने अभियुक्तहरूमाथि कारवाही भैरहेको कुरा बताउनुभयो ।

गणमहाविहारका उपासक उपासिकाहरू तथा समारोह समितिका तर्फबाट ज्ञानमान शाक्यले प्रमुख अतिथिलाई भगवान्को मूर्ति उपहार स्वरूप चढाउनुभयो । समितिका सचिव श्याम कृष्ण मानन्धरद्वारा स्वागत भाषण र त्रिरत्न मानन्धरले धन्यवाद गरिएको त्यस समारोहपछि राती दीपावली गरिएको थियो ।

यस वर्षदेखि भव्यरूपमा मनाइएको त्यस धर्मचक्र दिवसलाई वर्षेनी श्रद्धा र भक्तिसाय मनाउनु टोल टोल र विहार विहारलाई जिम्मा दिने निर्णय गरेको छ । त्यसको लागि एउटा स्थायी कोष बनाउन रु. २५००००।- को चन्दा सङ्कलन गरी त्यसको व्याजले कार्यक्रमलाई सघाउन चन्दा सङ्कलन गर्ने कार्य शुरु गरिसकिएको छ ।

बुद्धपूजा

२०४४ आषाढ २७, कास्की-

यहाँको पोखरामा गत ३ वर्ष अघिदेखि उपत्यकाव्यापी रूपमा आषाढ पूर्णिमा महोत्सव मनाई बुद्धपूजा गर्दै आएको छ । यस वर्ष पनि उक्त दिन घ्ये छिड लिङ गोम्बादीपमा भेला भई बाजा गाजा सहित धर्मशीला बुद्धविहार लगायत ठाउँ ठाउँका विहार, चैत्य, स्तूप, घ्याङ आदि ठाउँमा यात्रा गरी बौद्ध अर्घो सदनमा पुगी त्यहाँ भएको समारोहमा उपासक रत्न

कुमार कायस्थवाट बुद्धसम्बन्धी ५ संयोग परेको आषाढ पूर्णिमाको विषयमाथि प्रकाश पार्नुभयो । यसै सिलसिलामा नदीपुरस्थित धर्मशीला बुद्धविहारमा वृक्षारोपण कार्यक्रम पनि सम्पन्न भएको थियो ।

खण्डनप्रति प्रतिक्रिया

२०४४ आषाढ २८, काठमाडौं-

गत आषाढ १२ गतेको 'समाज' मार्फत् र आनन्दभूमि मार्फत् धर्मोदय सभाका महासचिव प्रा. आशाराम शाक्यले 'भ्रम नफैलियोस्' शीर्षकमा आफ्नो र कनकद्वीप वज्राचार्यको नाम उल्लेख गर्नुभएकोमा दरशा नेवामिले आफ्नो प्रतिक्रिया जनाउनुभएको छ । वहाँको प्रतिक्रिया अनुसार महासचिव श्री शाक्यले 'नेपालमा प्रचलित बौद्ध सामञ्जस्य, एकता र सहभागिताको निमित्त हितकर छैन' भन्ने जुन लाञ्छना लगाउनुभयो त्यो वहाँको दृष्टिले ठीकै हो तर सीमित बौद्धजनलाई समेट्ने दृष्टिले सामञ्जस्य एकता र सहभागितामा धाधा उत्पन्न भएकोले हितकर भएको महसूस गर्ने ठाउँ छैन भनिएको छ । त्यस्तै त्यस प्रतिक्रियामा एक चौथाई पनि उपस्थिति नभएको साधारण सभाबाट कार्यकारिणी समिति गठन गरियो भन्ने समाचार गोरखापत्रमा प्रकाशित गरिएको कुरा उचित छैन भनी दर्शाउनुभएको छ ।

सञ्चालक समिति गठन

२०४४ आषाढ ४, डोटी-

यहाँको छतिवन पञ्चायत अन्तर्गत बूदरमा कुंगा ग्यालछेन लामाको अध्यक्षतामा त्यहाँको बौद्धमुम्बा तथा केन्द्रीय स्कूलको २० सदस्यीय

सञ्चालक समिति गठन भएको छ । ती गुम्बा र स्कूलको शिलान्यास प्र. प. पूर्णानन्द ओझा-वाट भएको थियो । उक्त गुम्बा बनाउन छेप्टे शेरपाको अध्यक्षता र स्कूल बनाउन जीतबहादुर लामाको छुट्टाछुट्टै समितिहरू गठन भएका थिए । त्यस बौद्धगुम्बा र स्कूल बनाइने डाँडो-लाई बुद्धहाइट नामकरण गर्ने पनि निर्णय गरिएको थियो ।

(नेपालभाषा)

धर्मचक्रसूत्र देशना

११०७ दिल्ली थ्व, पुन्ही, येँ-

थनया नागबहाल्य लयपतिकं जुयाच्चंगु धर्मदेशनाया ठोलय् संघमहानायक भिक्षु प्रज्ञानन्द महास्थविरपाखें धर्मचक्रसूत्र देशना जुल । थुगु व्यलय् वस्पोलं खुगु योग चूलाःगु खँया महत्त्ववारे बांलाक प्रकाश यानाबिज्यात ।

वाषिकोत्सव न्यायेकल

११०७ गुंला थ्व, द्वितीया, येँ-

थनया गणमहाविहार नीस्वंगु नीप्यदँ वयंगु वाषिकोत्सवया लसताय् न्हिद्वियंक धार्मिक कार्यक्रम जुल । सुयसिया ज्याऊवः कथं ज्ञानमाला भजन, पवित्र बुद्धया अस्थिधातु दर्शनार्थ चैत्य-गर्भ अस्थिधातु पिकायेगु, शीलप्रार्थना, बुद्धया शागीरिक अस्थिधातु महा बोधि व बुद्धरूप पूजा, धर्मदेशना व दानप्रदान सहित भिक्षुसंघ व अनकारिकापिन्त साहू हर्षरत्न, सानुरत्न स्थापित पिनिपाखें जलपान व भोजन प्रदान जुल ।

थुकुन्हू न्हिनय्या ज्याऊवःकथं नीप्यंगुगु

वाषिकोत्सवनाप स्वापू दुगु विषये धर्मदेशना जुयाःलि बुद्धया अस्थिधातु प्रदर्शन नं जुल । वहनी प्रदीप पूजाया नापं पुण्यानुमोदन नं जुल ।

धार्मिक बाजं स्यनेगु ज्या कोचाल

११०७ दिल्ली गा ६, येँ-

बुद्धयात हनेभनं याङ्गु बौद्ध धार्मिक बाजं 'गुंलाबाजं' स्यनाच्चंगु थनया ॐ वाहाःस्वाःया मञ्जुश्रीनक महाविहारया स्यनेज्या कोचाल । उकी छिह्य स्यैनिपिसं गुंला लछि स्वयम्भुइ वनाः थायेफयेक बाजं स्यनाकाःगु दु । थ्वकथंया बाजं नेपालय् बौद्धसंस्कृतिया विकासया प्रतीक खः ।

ध्यानभावना

११०७ गुंला थ्व १, येँ-

थनया आनन्दकुटी विहारय् गुंला लछियंक भिक्षु कुमार काश्यपपाखें ध्यानभावना जुयाच्चंगु दु । भिक्षु मैत्रीपाखें धर्मदेशना तथा शनिवारपतिया कार्यक्रमय् अपो आकर्षित जुयाः उपासक उपासिकापिसं ब्वतिकाःगु दु ।

उद्योसथगृह निर्माण

११०७ गुंला थ्व २, येँ-

थनया शङ्खमूलय् स्वनातःगु अन्तर्राष्ट्रिय ध्यानकेन्द्रय् ध्यानगुरु वर्माया सयादो उ पण्डिता-भिवंशया संयोजकत्वय् नेपाःया भिक्षु संघां मुनाः त्रिनयकर्मकथ उपसम्पदा यायेगु व भिक्षुपिन संघकर्म यायेगु उपोसथगृह (सीमा)या प्रतिस्थापन यागु दु ।

